HISTORIES D'ALTRE TEMPS

VIII

HISTORIES
D'ALTRE TEMPS

TEXTES CATALANS ANTICHS

Triats entre les produccions de caràcter novelesch escrites en nostra llengua o en ella traduhides durant els segles XIV a XVII

VIII

BARCELONA
M.CM.X

TRACTAT

DE

SCIPIO Y ANIBAL

Seguit de la

DESTRUCCIÓ DE JERUSALÉM

Textes autèntichs publicats en
vista dels manuscrits
y de les edicions
primitives

per

R. MIQUEL Y PLANAS

BARCELONA

M. CM. X

NOTICIA PRELIMINAR

Les dues narracións que havem triades pera formar aquest volum de HISTORIES D'ALTRE TEMPS no son pas propriament noveles, es a dir, obres de pura invenzió: tant la una com l'altra disposen d'un fet històrich com element fonamental. Val a dir, emperò, que no per aquesta sola condició podrien esser tingudes com a manifestacións verídiques de la Historia, contenint com contenen una gran part de ficció destinada a revestir d'un major interès l'element primitíu, o a atribuir-li un valor d'exemplaritat. En la narració de la guerra entre SCIPIÓ Y ANÍBAL tot se subordina al propòsit de mostrar lo esllenegable de la fortuna terrenal; en LA DESTRUCCIÓ DE JERUSALÈM tot concorre a fer veure en ella l'acció de la justicia divina castigant al poble hebreu per la mort de Nostre Senyor.

Si no's tractés de produccións qui conten ja algunes centuries, el nom qui millor les-hi escauría fòra el de *noveles històriques;* mes aquesta es una denominació massa moderna, qui, per altra part, tampoch te res de científica. Perquè si considerèm els motius que tenim pera donar el nom de novela històrica, per exemple, als *Tres Mosqueters* d'en Dumas (qui, segons propria confessió, sols veya en la historia el clau que necessitava pera penjar el quadre) veurem que no son de

molt tants com els que tindríem pera atribuir dit caracter a qualsevol obra de Balzac o d'algun dels seus seguidors: hi ha molt més de fantasía en la narració de les aventures d'Artagnan movent-se entre personatges perfectament coneguts dels historiadors, qu'en una novela moderna hont, no obstant la exactitut de la pintura, tots els personatges ens son desconeguts per complert.

Sia lo que's vulgui respecte del nom, resta ab lo dit ben explicada quina mena de narracións son les que conté'l present llibre: histories novelesques millor que noveles històriques, hont l'erudit podría senyalar (sobre tot en LA DESTRUCCIÓ DE JERUSALÈM) infinits anacronismes y impropietats. Si'l tractat sobre SCIPIÓ Y ANÍBAL s'eximeix d'aquesta tara, degut a la cultura del seu redactor Frare Antoni Canals y a les fonts literaries més que històriques posades a contribució, y manté constantment la elevació d'estíl propria d'una narració clàssica, LA DESTRUCCIÓ en cambi revela prou esser obra d'un escriptor més rich en pietat que en llums de l'enginy. Aquest sol fet ens hauría de bastar pera trobar del tot aventurada l'atribució de LA DESTRUCCIÓ DE JERUSALÈM feta a Sant Pere Pascual, bisbe de Jaen; atribució en excés afortunada, per lo que ha perdurat, malgrat no descansar en cap dato fidedigne.

Emperò no per això els termes del parlament entre SCIPIÓ Y ANÍBAL, com els sermons qu'endressen a les hosts respectives un y altre capitost, deixen d'esser ficció poètica; com obra d'imaginació es també la descripció del combat en que el general romà destruí per sempre més el poder de l'enemich jurat de Roma. Per això, salvant sempre la vàlua literaria, molt superior en l'obra d'en Canals, no creyem que, en el concepte històrich, fassin cap mal paper la una al costat de l'altra les dues narracións d'aquest volum. El lector català tindrà en compte que al produhir-se aytals manifestacións narratives no era encara arribat el temps de les reconstruccións arqueològiques, y, en tractant-se de donar color de època a les obres d'imaginació (fos ab tema històrich per base o sense ell), res deixava pressentir la ulterior aparició dels Bulwer Lytton, dels Gautier, dels Flaubert, dels Ebers y dels Sienkiewicz.

TRACTAT SOBRE SCIPIÓ Y ANÍBAL

L'autor d'aquesta narració es, com ja s'ha indicat, el frare predicador Antoni Canals, nat a Valencia y mort en aquella meteixa ciutat en 1419 (1). Mes que autor, ha de dir-se-li traductor, convenint-li encara també el titol de arreglador, per la manera personal com en el tractat qui'ns ocupa se serveix de materials agèns pera un fí propri.

Les fonts de que's serveix en Canals son per ell meteix expresament indicades: Tito Livi y'l Petrarca. Encara aquest darrer ab el seu poema llatí intitolat «*Africa*» es qui paga enterament el gasto, si prescindím del preàmbul, original den Canals y reforçat ab arguments trets dels antichs escriptors, tant pagans com cristians, y de l'acabament del darrer capitol, o sía, desde la desfeta de Aníbal fins a sa mort, qui es enmatllevat als autors clàssichs, tal vegada a Corneli Nepos.

El Sr. Sanvisenti en un seu llibre (2), indubtablement defectuós, emperò ben mereixedor de la nostra estima, dona la correspondencia entre'l text den Canals y'l poema llatí del Petrarca. El primer capítol representa'l contingut dels versos 93 a 138 del «*Africa*»; el segon capítol, correspon als de 139 a 177; el tercer, de 178 a 197; el quart, de 197 a 214; el quint, de 217 a 367; el sisè, de 367 a 450; el setè, de 740 a 772; el vuytè, de 773 a 828; el novè, de 834 a 863; el dezè, de 864 a 915; y, l'onzè, de 916 a 1135. Per manera que la part emprada al Petrarca comprèn els versos 93 a 450 y 740 a 1135 del poema referit.

La obreta de frare Antoni Canals se'ns conserva en dos manuscrits del xv^en segle. Un d'ells, el pertanyent a la Real Academia de Bones Lletres, de Barcelona, serví a D. Antoni de Bofarull pera la seva publicació d'aquest text. Emperò

(1) Ximeno; *Escritores del Reyno de Valencia;* I, 33.
(2) *I primi influssi di Dante, del Petrarca e del Boccaccio sulla letteratura spagnuola;* (Milano 1902) pàg. 380.

el mal estat de conservació del còdiç no permeté fer gayre bona feyna a l'ilustrat y zelós editor.

Utilisant un segon manuscrit, que's conserva en la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, hem pogut no fa molt donar del TRACTAT una edició íntegra, y es aquesta lliçó, establerta en vista d'un y altre manuscrit, la de que avuy ens servím pera'l present volum de HISTORIES D'ALTRE TEMPS; els nostres lectors podràn apreciar-hi una de les més belles mostres de prosa catalana del XIVen segle.

LA DESTRUCCIÓ DE JERUSALÈM

No sabem acabar de compendre'ls motius que pot haver tingut el Sr. Bonilla y San Martin pera encloure aquesta narració entre'ls *Llibres de cavalleries* (1); no'ns sembla rahó suficient la de que un ilustre precursor seu, en Gayangos, ho hagues fet així dins el *Catálogo de los libros de caballerías* (2), hont també s'hi troben compreses produccions tan poch sospitoses de cavalleresques com els *Set savis de Roma* o com el *Tundal* en portuguès. En Pascual de Gayangos fou el primer qui va fer entrar un raig de llum dintre la intrincada selva inexplorada de la producció novelística dels segles XV y XVI; molt va fer, emperò, com es natural, avuy son millor conegudes algunes obres de les quals ell no pogué endevinar el caracter a travers del titol, única cosa que de certs llibres conegué.

LA DESTRUCCIÓ DE JERUSALÈM es la narració dels fets qui seguiren a la mort de Jesucrist y qui donaren per resultat la presa y destrucció de la ciutat deicida per Vespassià, emperador de Roma, esplicats, no segons la Historia, sino tal com els degué entendre la pietat dels cristians d'aleshores, es a dir, com a càstich de Deu y com a compliment de la predicció de Jesus en ocasió de sa entrada a Jerusalèm.

El diligent editor de les *Obras de San Pedro Pascual*

---

(1) *Libros de Caballerias por Adolfo Bonilla y San Martin,* vol. II (Madrid, 1908).
(2) *Biblioteca de Autores Españoles*, vol. XL.

(Roma, 1906), Fr. Pere Armengol Valenzuela, religiós mercedari, acceptant com a cosa fòra de dubte la paternitat a favor de Sant Pere Pascual dels llibres de *Gamaliel*, de *Llatzer* y de La Destrucció de Jerusalèm (en lo qual sentim no poder anar d'acort ab ell) consegueix aportar valiosos esclariments sobre'ls origens de la obreta qui'ns ocupa. Senyala com a font històrica de que pogué servir-se l'autor de la narració, el llibre de les *Guerres dels Jueus*, de Flavio Josefo; y, com a precedent de l'esperit del narrador, indica'l llibre *Vindicta Salvatoris* d'un autor grech desconegut, obra faulosa, de gran antigüetat. Emperò, al costat de lo que pugui haver-hi realment de les procedencies referides, hi ha en la narració molts elements de caràcter llegendari y tradicional, veritables rondalles religioses plenes de bona intenció, de les quals pot dir-se que no era'l poble qui les inventava, sino que eren extensions donades pel meteix poble a fets essencialment veritables o perfectament versemblants, y de llògica atribució a quiscún dels personatges qui hagueren d'intervenir en el drama cruent de la Passió de Nostre Senyor: el poble sabía de Pilat, de la Verònica y de tots els demés lo que'ls evangelis (inclús els apòcrifs) ne conten; el caràcter de cada personatge es una conseqüencia dels fets que se li atribueixen; l'atribució de nous fets dintre del caràcter meteix de cada personatge, o'l desenrotllament dels fets ja coneguts, es una conseqüencia tant llògica com la primera. Hem de reconeixer que sols el poble, ab la seva intuició, es capaç de coordinar fets, completament imaginaris en el fons, ab tal caràcter de verosimilitut que puguin després esser incorporats a les seves creencies més arrelades sense discrepar d'elles en lo més mínim. Y es això tan cert que, no ja en el segle xiv, sino en el día d'avuy, fóra difícil arrencar del cor del poble la creença de que la destrucció de Jerusalèm fou obra de la justicia divina, encara que la Historia hi senyali altres causes.

No hem de proposar-nos, després de les consideracións que acabem de fer, justificar perque no creyem que La Destrucció sigui obra del bisbe de Jaen, Sant Pere Pascual. Nosaltres creyem, com el reverent D. Josep Gudiol (qual opinió cita'l P. Valenzuela sense fer-ne tot el cas que al nostre entendre

mereixía) (1), en la existencia d'un antich original llatí de La Destrucció de Jerusalèm y dels demés tractats reunits en la edició incunable. Semblen probar això les moltes versións en llengues vulgars que d'aquests llibres se coneixen: n'hi ha dues de catalanes, la que avuy publiquem y la que publicà'l Sr. Bofarull, en 1857, segons un manuscrit de l'Arxiu de la Corona d'Aragó; hi ha'l text castellà, publicat ja en el segle XV y reproduit ara, com hem dit, pel Sr. Bonilla; hi ha'l text portuguès, també imprès desde'l segle XV (2); hi han, per fí, els incunables francesos que cita en Brunet (3). Donar a n'aquest llibre qui tanta difusió assolí desde'ls començos de la imprempta un orígen català, es fer un gran honor al nostre idioma; emperò en obsequi a la veritat y mentre no disposèm de probes més sòlides, hem de renunciar a semblant goig.

Pera acabar parlant del text català que reproduim, dirèm que la nostra edició s'acorda puntualment ab el text de la edició incunable a la qual el Sr. Haebler atribueix la data aproximada de 1493 (Barcelona, per Pere Miquel) (4); ne posseeixen sengles exemplars, l'Institut d'Estudis Catalans, de Barcelona, y la Biblioteca Pública Episcopal, de Vich.

En quant a l'estíl de la narració, es tot lo descuydat y incoherent que pugui dir-se; costa de veure-hi la ma d'un escriptor de nota com reclamaría l'atribució del P. Valenzuela. Emperò, aixi y tot (y potser sia un aventatge), l'atractíu del llibre prové principalment de la ingenuitat del narrador, a qui's dispensa sense esforç les impropietats històriques y arqueològiques en que incorre a cada moment.

R. Miquel y Planas

Barcelona, desembre de 1910.

(1) *Obras de San Pedro Pascual*, vol. I, p. XIII.
(2) Gayangos, obr. cit.
(3) *Manuel du Libraire* (París, 1861); en l'article *Destruction.*
(4) *Tipografía Ibérica del siglo* XV (La Haya-Leipzig, 1903) n.º 287.

BIBLIOGRAFIA

DE LES EDICIÓNS CATALANES
DE LES OBRES QUE'S PUBLIQUEN EN EL PRESENT VOLÚM

SCIPIÓ Y ANÍBAL

1) «Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona. — Tomo II. — Barcelona. Imprenta de Celestino Verdaguer. 1868.»

Volúm qui conté, sots la rúbrica de *Opúsculos catalanes*, la publicació de diversos textes, entre'ls quals se troba'l tractat sobre [SCIPIÓ Y ANÍBAL], en segon lloch, anunciat per la rúbrica: «En nom de nostre Senyor Deu... fet comensa lo »preambol a la obra deius scrita». (Pàgs. 532-560).

2) «Novelari Català dels segles XIV a XVIII. — Tractat sobre Scipió y Aníbal. — Barcelona, MCMX.»

Fascicle de 56 pàgines, formant part de la *Biblioteca Catalana publicada per R. Miquel y Planas*. Dona'l text establert en presencia dels dos manuscrits coneguts, y ab les variants a peu de plana. En el present volúm se reprodueix el text d'aquesta edició.

LA DESTRUCCIÓ DE JERUSALÈM

1) «Aquest libre ha nom Gamaliel en lo qual se compta tot lo proces de la passio de Iesu Christ e es per la manera ques segueix. — Lo seguent libre es dels actes de Latzer en maior partida e de Sancta Maria Magdalena e de Sancta Martha tots germans nats de la ciutat de Hierusalem. — Comença la destructio de Hierusalem.» (Haebler, n.º 287).

Aquests son els titols de tres obres qui's troben reunides en una edició incunable, mancada de indicacións tipogràfiques, a la que'l Sr. Haebler atribueix la data aproximada de 1493 y l'impressor Pere Miquel de Barcelona. Ab tot, sembla que alguns anys abans ja aquest meteix llibre hagué d'esser estampat, potser a Valencia; empero res al nostre entendre no s'oposa a que fos aquesta la edició de la qual el llibreter valencià Rix de Cura ne tenía exemplars d'existencia al morir, en 1490.

2) Barcelona, 1503?

Altra edició dels meteixos textes, feta probablement a Barcelona, per Carles Amoros, a les primeries del segle XVI.

D'aquesta edició, interessant per contenir multitut de gravats al boix en ses planes, ne posseeix un exemplar, incomplet, l'excelentíssim Sr. D. Joan Rosell, senador. En ella La Destrucció de Jerusalèm ocupa'l segon lloch, o sía, abans dels *Actes de Llatzer*.

3) Barcelona, 1512?

Altra edició, que cita'l Sr. Aguiló en la seva *Bibliografía Catalana* inèdita y a la qual atribueix la data aproximada de 1512 y l'impressor Carles Amoros de Barcelona. Contindría abundant ilustració de boixos, probablement els meteixos de la edició anterior; emperò aquesta, segons el Sr. Aguiló, tindría foliació, cosa que no te l'exemplar del Sr. Rosell: per això hem atribuit a n'aquell una data anterior, y'l meteix impressor per lo dels gravats.

4) Valencia, 1517.

Altra edició, citada igualment pel Sr. Aguiló en la seva *Bibliografía*.

5) «Documentos literarios en antigua lengua catalana (siglos XIV y XV) publicados de real orden por D. Próspero de Bofarull y Mascaró... — Barcelona... 1857.»

En les planes 9 a 52 compareix el Sitio, toma y destrucción de Jerusalèm por el Emperador Vespasiano, narració substancialment idèntica a la nostra, encara que redactada molt diferentment, segons se troba en un còdiç procedent de Ripoll.

6) «Obras de S. Pedro Pascual, mártir, obispo de Jaen y religioso de la Merced, en su lengua original. Con la traducción latina y algunas anotaciones, por el P. Fr. Pedro Armengol Valenzuela, religioso de la misma orden. — Volúmen primero: I Nueve leyendas ó contemplaciones. II El libro de Gamaliel. III La Destrucción de Jerusalén. — Roma... 1906.»

El P. Valenzuela atribueix a Sant Pere Pascual aquests tractats entre'ls quals se troba compresa La Destrucció de Jerusalèm. El text que publica, encara que, segons diu, es copiat d'un exemplar de la edició 1) que's troba a Vich, presenta moltes diferencies, algunes d'elles de bulto, que no sabem si hem de qualificar de descuyts de l'editor, o si es que, sense citar-la, procedeixen d'una altra font. Encara que mancats de probes convincents, son interessantíssims els *Prolegomenos* ab que'l P. Valenzuela enriqueix la seva edició.

TRAC-

TRACTAT

SOBRE

SCIPIÓ Y ANÍBAL

]*TRACTAT DIRIGIT AL MOLT [*A 20 a*]
alt Senyor lo senyor don Alfonso,
Duch de Gandia; reduhit de lati en vulgar, sobra lo rahonament fet entre Scipio Affrica e Anibal, e la batalla entre ells seguida; en lo principi del qual es mostrade la instabilitat e pocha permanencia de fortune e altres cosas seguents.

AL molt alt Senyor lo senyor don Alfonso, Duch de Gandia, ffrare Anthoni Canals, del orde dels frares prehicadors, en la sancta Theologia mestra indigna, humil reuerencia subiectiua. Per lo gran plaer que vostre senyoria trobaua en hauer lo parlament de Scipio e de Anibal, e la batalle seguent en la qual Scipio Affrica fou vençedor, volent seruir a la dita vostra senyoria, som studiat de traura lo dit parlament axi planerament com millor he pugut; perque, legint de vna part Tito Liuio, quil posa assats largament, e daltra part Ffrancesch Patrarcha, qui, en lo seu libra * apellat *Affrica,* lo tracta [*U 1 v*] bellament e difusa, he arromansat lo dit parlament segons mon petit enginy. E apres de voler ne fer

* En les indicacions marginals *U* indica'l ms. de la Universitat de Barcelona; *A*, el de la Reyal Academia de Bones Lletres de la meteixa ciutat; aquest darrer es escrit a dues columnes, denominant-se aquí *a, b, c, d* les quatre compreses en el devant y el darrera d'un meteix full.

seruici a vostra Altesa, han me mogut tres rahons: La primera es per mostrar la fortuna temporal com es allenagosa e instable. La segona es per notar la victoria campal com es dubtosa e variable. La terça es per prouar la fi del guerreyar mundanal com es vituperosa e miserable.

La variacio de la fortuna appar en Anibal e Scipio, car: com per gran temps la fortuna hagues fauorayat al dit Anibal en gents e en armas e en grans stucias, lo qual, segons que diu Valeri, tota la cauallaria del çel hauia singularment armat contra los Romans, dels quals feu tan gran destruccio en la batalla ques dona en Cannas, que posa Roma a perill de esser despoblada; apres de las grans stu- [*U 2*] cias de que vsa molt arterosament, car vna * vegada feu que lo sol e la pols vench al encontra a la fas dels Romans ab quis combatia; altra vegade, com se metes en fuyta, ordena vna emboscada ab que gonya la batalla; altra vegada ordena que gran multitud de sos cauallers sen passassen a la host [*A 20 b*] dels * Romans, e feu los portar vestiduras largas, sots les quals aportauen armas amagades, e com los Romans, segons la custuma de aquell temps, los reebessen a merçe tolent los les armedures que en maniffest aportauen, metent los se detras, com los dits Romans se combatessen ab Anibal, los cauallers combatent detras ab les armes que hauian portades amagadament e Anibal deuant, foren vençuts los Romans; e com en totas les dites precedents cosas la dita fortuna lo hagues axi eleuat, e per lonch temps fauoreyat, soptosament lo lexa caura [*U 2 v*] exalsant Scipio son enamich; hon appar * maniffestament la instabilitat o estat incert de la dita fortuna. E perco deya Ffrancesch Patrarcha en persona de Paulo Emilio: « Ay las! ¿e perque cri-

» des? Certes perço com veig abaxar e caure les
» altituds sobiranes. ¿E quem val hauer posada la
» mia cadira en la sobirana part de las honors,
» pusque la fortuna es axi variable, mudant sobtosa-
» ment ses fauors? Car en vn punt les sobiranes
» cosas aguala ab les jusanas, e les minuas cosas e
» baxas munta a les sobiranes, la terra aguala ab lo
» çel, e la erba petita dita ysop ab lo cedre. O for-
» tuna! pus que no romans tostemps vna, ¿per quem
» son esforçat de retenir forsiuolment la tua roda?
» Digues me hon es la corona reyal. Certes, ab tu
» cau sobtosament e sercha en qual esquex de rocha
» o en qual coua se pora mils amagar. E ¿hon son les
» multituds dels pobles quens soplicauen? ¿hon son
» les ciutats que hauem subjugades *affer nos trahut? [*U 3*]
» ¿hon son los seruidors qui volian besar nostras
» petyades? Ja ses partida de nos la fortuna cruel e
» falça, la qual ab sos blandiments e adolçiments
» angana les penses flachas dels homens. Ara veig
» per cert que no era ferma la cadira, la qual tant
» facilment es cayguda. » Molt alt Senyor: nons cal
legir en altres libres si volem gordar los casos de
nostres temps, hon veem reys desgradats, exellats,
atterrats, e grans homens desheretats.*Creu que asso [*A 20 c*]
permet la sobirane prouidencia per mostrar nos que
nons deuem apropriar asso que no es nostre, car
pusque atorgam que son bens de fortuna nols deuem
conuertir en bens de natura, los quals han certs, de-
termenats e segurs possehidors, qui en los bens de
fortuna son incerts. E perço diu Valeri, en lo .vj.[e] li-
bre, en lo titol de *Mutacio de Fortuna*, que molt
son allenegables e freuols los *bens de fortuna, e son [*U 3 v*]
fets semblants a les calçes dels minyons, les quals no
sap hom de quin peu se son. Axi matex los bens
de fortuna son fort dubtosos, e qui sobtosament

allenegan e sen van, e no poden apregonar ne fermar lurs raells; car son posats al fat e buffament de la dita fortuna, quils gita, ades a vna part, ades a altra, lexant caure sobtosament los homens que hauia collocats en la sobirana altesa de la rode variable e voluble, acabussant los en la pregonesa de las miserias. Perque no deuen esser jutyats bens, pus no han perseueranse ne duracio ni certenitat, car aquesta es lur natura. E perço diu Boeci, que lauores la fortuna mostra lo seu poder, com dins vna hora fa lom esser beneuenturat e miserable; de la qual fortuna fa gran sermo Anibal a Scipio, segons apar en lo .v.e capitol del seguent tractat. E [*U 4*] com de * la dita fortuna hage feta gran mencio, rahonablament poria yo esser interrogat per vostra senyoria ¿e ya quina cosa es fortuna? A la qual questio respon Seneca, en lo tercer libra dels *Benifets*, e diu que fortuna es Deu, quins dona les cosas delitables de aquest mon variablement e instable, car a la hu les dona e al altre les tol, a qui les ha toltas les dona e a qui les ha dades les tol, ades ne dona molt, ades poch, ades no res; a vns les dona per lonch temps, a altres per poch, segons lo beniplacit de la sua voluntat. E axi diem que Deu no es dit fortuna si no com diuersament dona les ditas cosas, [*A 20 d*] axi com nō fou Senyor sino com hac * seruents. Per que, apres del derrer juy, Deu no sera fortuna, car no variara sos bens tolent e donant los. Mas poria hom rahonar contra Senecha, dient: « ¿Com se pot » fer que Deu sia fortuna? Car nos diem que la for- » tuna es instable e variable, mutabla, enganadora, » iniqua, cruel, desconaxent, ades mala, ades bona, [*U 4 v*] » ades * per hom, ades contra hom, les quals cosas » dir de Deu seria gran error e blasfemia singular. » Respon Senecha que, com nos diem fortuna instable

e variable, que assi prenem fortuna per lo contrari del primer; car primerament prenem per fortuna Deu quins dona les cosas plasents, mutables e variables, e Deu tostemps es en si inmutable e inuariable, mas com diem que la fortuna es variable e instable, prenem per la fortuna les cosas delitables e variables que Deu nos done, qui son honors, riquesas e delectacions carnals; les quals cosas son molt instables, car muden se de vns en altres; e son variables, car ades son pochas, ades son grans, ades nullas a forma de luna. E axi diem que la fortuna, en quant ha esguard a Deu, es inuariable, mas en quant ha esguard a les cosas delitables, es mutable e incostant. On, axi com diu Boeci, que Deu estant inmoble fa moure totas les cosas, axi matex Deu, com *es dit fortuna stant inmoble, dona les cosas [*U 5*] que de lur natura son variables, mutables e instables. Mas com diem que la fortuna es anganadora, iniqua, cruel e desconaxent, asso ve de part nostre, qui rebent les delectacions qui son apellades bens de fortuna, aduenticis, som anganats; quins pensam que tostemps deuen romanir ab nos e som ne fets inichs, cruels e desconaxents; qui per los dits bens comatem iniquitats, crueltats, engans, e som fets ingrats a Deu, nens conaxem com som en la sobirana part dels dits bens. Hoc encara: som enganats dient la fortuna esser cruel, *iniqua, irosa, [*A 21 a*] terribla e desconaxent; car per la mutacio de las ditas delectacions cahem en gran error, creents e auerants que Deu se hage enuers nos cruelment e irosa ab terribla rigorositat, e quens gir la cara ens desconega lauors com nos tol los dits bens e nols nos dona segons nostre inflamat desig. Com, empero, diga Sanct Gregori que algunes cosas *nos [*U 5 v*] nega Deu misericordiosament, les quals per sobre

de nostra importunitat dona ab la sua ma irada. E asso appar en lo libra dels *Nombres*, en lo .xje. capitol, on se lig que com los fills de Israel demenassen habundancia de carns ab gran instancia e importuna, prenent en fastig la manna, Deu los trames innumerable multitud de gualles; e com les menyassen e tenguessen lo boçi en la bocha, la ira diuinal deualla sobtosament sobre ells quils mata. E com diem que la dita fortuna ades es bona, ades es mala, asso es vici de nostra parlar, qui les delectacions diem bens e les tribulacions diem mals, com, empero, moralment res no sia bo sino virtut, ne mal sino vici. E com Anibal se fias masse en les victorias que hauia obtengudes, a la fi se troba enganat per la fortuna volubla, instable e inconstant.

La segona raho perque he tractat de la dita batalla, es per notar la victoria campal com es dubtosa [*U 6*] e variable. No trop, entre totas quantes *cosas son deius Deu, materia mes incerta que compendre la raho e causa de la victoria en les batallas. Car en vna batalla se lig que son estats vencedors los christians, en altra los infels; en vna los mes, en altra los menys; en vna los requirents, en altra los desaffiats; en vna aquells qui hauian feta la injuria, en altra los injuriats; en vna lo just, en altre lo peccador. En les quals victorias no es hom viuent qui puscha be assignar la raho. E com ¿qui dara raho e causa sufficient per que Sanct Luys, rey de Ffransa, com- [*A 21 b*] batent contra los infeels *fou pres en Egipta, e mori en la preso? Deu es aquell qui sap les causas e les rahons, lo qual dona consell duas vegades als fills de Israel, que hisquessen a combatre contra los de Benyamin, e los dits fills de Israel foren vençuts en la primera e segona batalla, e no hagueren victoria fins a la tercera. Adons, sis fa en aquesta, ¿perque

Anibal, qui fo axi victorios en moltas batalles, fo vençut en aquesta? Noy ha millor resposta sino que Deu ho sap clarament; *si ya no dehiam que, per ventura, li deffalliren algunes cosas que solen donar gran speransa de obtenir victoria en les batallas: La primera es auctoritat de princep, sens la qual no deu algu combatre; car al dit princep es comanada la cura del ben publich, a qui pertany extirpar ab guerra o batalla los enamichs de la cosa publicha. La segona cosa es causa justa, car diu Sanct Augusti que aquellas batallas e guerras son justas qui punexen les injurias e fan tornar a justicia la injuria culpablement comesa. La tercera cosa es intencio dreta, la qual deu hauer esguard a vna de duas cosas, ço es: o quel be sia promogut, o quel mal sia esquiuat. Perço diu Sanct Augusti quels vertaders christians mouen les guerras e batallas, no pas per cobeyanse de riquesas ni per crueltat de venyanse, sino solament per reffrenar los mals e per promoura los bons e per metra e conseruar la terra en pau. Car esdeues que la auctoritat del princep sera vera, la causa justa, empero, per la praua e mala in*tencio quey concorre, la batalla sera feta injusta. Perço diu Sanct Augusti que, cobeyanse de noure, crueltat de venyanse, coratge imflamat e superbios, iniquitat de rebellio e desig de senyoria, fan culpables e injustas les batalles. La quarta cosa es folla presumpcio, car Deu tol lo cor als qui massa presumexen de lur força. E perço diu Sanct Augusti: « Sapias, caualler, que perço no has vensut » com has presumit de tu matex. Car aquell pert la » batalla qui presumex de ses for*ces ans ques com» bate. » La quinta cosa es descarregar se de peccats, car [de] anar carregat en lo cors de ferre e dins la anima de plom es de tot apregonat a terra lo

[*U 6 v*]

[*U 7*]

[*A 21 c*]

hom. En lo fet de las armes se deu entendre vn eximpli qui diu : « Gara de peccats veylls. » E perço dien los doctors que los fills de Israel, exint a la batalla per conseyll diuinal, foren vençuts duas vegades e perderen .xxxx. milia homens, car feu si purgacio dels peccadors qui eren entre ells. Adonchs
[*U 7 v*] si Anibal deffalli en al*gune de las .v. cosas, aquella creu que sia la raho perque fou vensut.

La terça raho quem ha mogut a traure la dita batalla, es per prouar la fi del guerreyar mundanal com es vituperosa e miserable. Mereuell me fort de Anibal, qui fonch axi glorios en armes, com feu la fi tant miserable, matant si matex ab veri; en la qual cosa mostra gran flaquesa de cor. E apparexeria que mes vencian les suas stucias e enginys que la sua vigor, com en la sua fi hage vsat de tanta flaquesa Car matar si matex, de flaquesa procehex de cor, lo qual no ha virtut per sostenir lo mal, per lo qual esquiuant, se mata. E per ço diu Aristotil, en lo ters libre de las *Etiques*, que aquell qui matara si matex es flach e moll, que no ha cor per sostenir la pena que li ve al deuant, ans, per fugir a aquella, se mata. Major fortalesa haguera mostrade Anibal matant se ab aquells quil volian presonar, o, si fos pres, de sostenir la mort que li hagueren dada los
[*U 8*] Romans, on se mostrare *pus virtuos ab se ferma pasciencia que com se mata ell matex. E si Sampso, com se mata, nou hagues fet per inspiracio diuinal, hom lo jutyara per flach. Semblantment dich de Rachies, de la mort del qual se lig en lo segon libre dels *Machabeus*, a .xiiij. capitols. E no solament los doctors catholichs son de aquesta oppinio, ans encare Plato, qui, en vn libre apellat *Phedro*, posa que algun no deu auciura si matex, car la anima deu axir de aquest mon purgada de totas malas pas-

sions; la qual cosa no fa la persona quis mata, car ho se oçiu per tristor, o per temor, o per oy, o *per [*A 21 d*] speranse de major be, so es, de fama o de inmortalitat; e totes aquestas cosas son passions, per que mal es fet de matar si matex. Perço diu Plato, que Deu es punicio del dit mal e fa que las animas de aquells quis maten van per gran temps entorn del cors e engir del loch hon la persona se mata. Mas posa lo dit Plato que aquella mort * es bona com [*U 8 v*] la persona mata en si les passions e delectacions carnals, car la anima de aquell, estant en lo cors, sen puge en lo cel per pura contemplacio, cedades e reposades les passions; per les quals cosas appar que Cato, qui mata si matex, es desrahonablement loat en la sua mort, per Senecha, en les suas *Epistolas*, e en lo libre de *Prouidencia*. Adonchs, com Anibal, trahent la sua anima del cors ab cruel veri, no sia mort gloriosament, ans viciosa; e, segons que posa Sanct Agusti, les obres viciosas sian signifficades per nombre de .xj., car es nombre qui primerament se lunya de compte de deu, qui signiffica la obseruancia dels deu manaments; perço lo seguent tractat es departit en .xj. capitols, en los quals tot caualler pot esser instruhit en quina forma es perillosa cosa voler massa affectadement star, viure e perseuerar en diuisions, bregas, guerras e batalles.

Rubrica dels capitols del present tractat.

[*U 9*] *Primer capitol es com Anibal trames spias per mirar la host dels Romans, de la qual era capita Scipio Affrica, en cartes[1].

Segon capitol, com Anibal tracta que vengues a parlament ab Scipio.

Ters capitol, com Scipio, dins si matex, loa molt Anibal.

Quart capitol, com Anibal, per semblant forma, loa a Scipio Affrica.

Quint capitol, com Anibal parla largament ab Scipio.

Sisen capitol, com Scipio respos al dit Anibal.

Seten capitol, com Scipio ordena la sua batalla.

Vuyten capitol, com Scipio feu gran sermo a la [*U 9 v*] sua host.*

Nouen capitol, com Anibal ordena la sua host.

[*A 22 a*] Deen capitol, com Anibal feu gran * e merauellos sermo als de la sua host.

Onzen capitol, com la batalle se dona, en la qual Scipio Affrica fou vençedor.

[1] Se veu que la intenció del copista autor del ms. *U* era de continuar en aquesta taula la foliació de les planes de cada capítol; emperò's quedà sense posar.

Capitol primer, qui mostra com Anibal trames spias per mirar la host dels Romans.

COM Anibal veu lo gran poder de Scipio, qui li era molt soberch en gent darmes, pensant lo perill en que era posat, trames spias que veessen la host de Scipio, e ya quin capteniment feyan los Romans. Les quals spies foren preses per aquells qui goytauen la host dels Romans, e foren manats deuant Scipio. E tantost mana lo dit Scipio que no prenguessen dampnatge, ans volch que los sia mostrada tota la host com es ordenade * e armada, [*U 10*] les palissades, les diuersitats de les armes, les gents a cauall, los homens a peu e lo nombre dels combatents, la fortalesa dels cossos, la ardor dels coratges e la promtitud que hauian de morir. E dix los Scipio : « Nous cal hauer paor; pus sots venguts per goytar la mia host, cercats la, circuits la, no sia cosa quius hic sia amagada. » Adonchs les spias de Anibal guarden la host e mereuellen se del coratge imflamat dels combatents, de las leys de la caualleria fort estretas, de las mans dures dels cauallers, e dels cossos tant abtes a trebayll que nos poden afflequir ab glas, ne ab flamas del sol, ni ab força darmes. E mereuellense mes com * veen tots los [*A 22 b*] cossos dels Romans esser plens de naffres, que han rebudes en diuerses batalles. E com los veen ab los vlls tots inflamats, qui mostren de si coratges alts e generosos, ab les paraules que ressonen axi quasi com vna trompa, hixen fora si quasi tots esbalayts. Adonchs, apres que les dites spias haguerau vist * tota la host, vengueran deuant Scipio, [*U 10 v*] qui ab la cara riallosa los dix si hauian ben vista e incercade la sua host : « ¿Hauets » ço dix « assats

mirat? ¿sots contents de veura la mia host? ¿hauets vist tot nostre aparell? Si ha naguna cosa queus placia mirar, veyats la segurament e fets ne relacio al vostre capita. » Adonchs axi benignament los reebe e los parla, que dubtoses eren les ditas spias si hauian oyda parlar veu diuinal o humanal; e stauen tots stuporosos e admiratius dasso que hauian vist. Adonchs, Scipio, los enyoya, donant los caualls e peccunia ab que sen tornassen, e segure companyia per que no reebessen dampnatge. E mentre ques partian de la presencia de Scipio, aueus que ve vn gran capita dels Romans, apellat Massinissa, ab gran multitud de gents de peu e de cauall, e venian tots alegres, ab gran brogit que menauen de si mateys. Anaren sen, donchs, les spias deuant Anibal, e recitaren li tot quant hagueren vist. E no ha res que axi spordis lo tant aspre Anibal, com feu la gran confianse de Scipio, enamich seu, e la sperança [*U 11*] * de la victoria, que no hauia temor pocha ni molta de venir a la batalla.

Capitol segon, qui mostra com Anibal tracta que vingues a rahonament ab Scipio.

VEHENT se, donchs, Anibal, axi en pas estret, e que ya se acostaua lo dia de la batalla, e que la sua host era fort perillosa, e per fugir al perill en que era, tempta de parlar ab Scipio, ymaginant que, per ventura, lo poria inclinar a pau, parlant li axi dolçament com poria, mostrant li senyal de amor en son parlar: ades loant lo dolçament de las [*A 22 c*] suas grans virtuts e de la alta sanch de son linat*ge; ades promouent lo a por per la fortuna esdeuenidora, que sol esser fort dubtosa e falsa; ades pro-

posant li los grans treballs e anuygs que ha sostenguts e les grans victorias que ha obtengudes, les quals de present porian perdre lur fama; ades mesclant hi fraus de grans promatenses ab les ditas paraules; ades faent li consciencia proposant li deuant la voluntat dels deus. E ymagina, Anibal, e ya *ab asso si li poria posar alguns aguayts. Adonchs, [*U 11 v*] Anibal, tramet son missatger a Scipio, denunciant li que vol parlar ab ell, la qual cosa atorga Scipio molt volenterosament. Perque cascu mou la sua host, acostant se los vns als altres; e assetiaren se en loch fort prop. E Scipio attendas en vn coll qui era molt habundos en aygas fontals, hon hauia sufficiencia de viandes per als caualls e als homens. Mas, en mig de aquestas duas hosts, hauia vn puig petit, qui fonch sporgat de tots los arbres qui alli eren, en guisa que, com los Capitans parlarien ensemps, no si pugues fer algun aguayt e trahicio. Adonchs, com lo dit puig fou ben escombrat e deneiat, acostaren se les hosts al peu del puig, quescuna host asse part. E Anibal e Scipio elegiren vn torçimany qui hagues la lenga de abduys. Pugen sen en aquell puig los sobirans Capitans de tot lo mon e los majors guerrers de la terra, car ni en la primera ni en la derrera edat, ni en disposicio qui sia stade *en [*U 12*] lo cel, no foren ne seran tant grans dos cauallers. Car si ara se renouellaua la guerra que los gigants faheren als deus, e Jupiter venia ab tota se cauallarie (ab que no volgues vsar de trametre lamps del cel), e venia acompanyat ab Mercurius, e tots quants homens darmes seus venien (ab que la furor dels deus reposas), e Phebus hi era carregat de sagetas, nos farian acomparar a aquests. Tremol la terra, cruxen los fochs e lo cel git lamps, moguen se totas quantes gents son en la terra, *nulltemps faran que [*A 22 d*]

semblants dos homens se ajusten ne sian conuenguts en vn loch. Callen tots los noms dels passats, car tot hom dira que nulltemps fortuna ajusta en vn camp aytals dos Capitans. E com los dos Capitans se veeren, cascu estech fermat e quasi inmoble, com, empero, abdosos comoguessen tot lo mon; e la hu estech fort admiratiu del altre, e callaren per vn bon espay.

Capitol .iij., com Scipio dins si matex loa molt les noblesas de Anibal.

[*U 12 v*] * ADONCHS, Scipio, vehent Anibal e mirant lo en la cara, que era tota inflamada e los vlls molt ardents ab lo esguard fort espauentable, dix entre si matex: « Aquest es aquell Jupiter, la presencia del qual temen totas les legions de caualleria! Aquest es terror de tota Italia, mur e deffencio de Cartayne! Aquest es subjugador de Espanya, qui, anant per Ffrançe, trancha e rompe monts sobiranement alts, e feu hi cami ampla, luytant ab natura que ordenaua lo contrari! Aquest es qui ha talats e morts tants cauallers Romans, qui ha vensuts e allenseyats tants capitans nostres, qui ha ensutzits diuerses camps ab la nostra sanch romana! Aquest es qui en camp de batalla sobra e vençe mon pare qui era dels grans cauallers del mon, qui vençe a mi com era pus joua, e tots los limdars de Roma posa en gran pahor! E no sen parti pas de aquell setge per pahor de nostras armas, mas per so com senti quels deus nos venian molt fauorables, vessants grans aygas ab habundosa pluge sobra lo terma de [*U 13*] nostra ciutat; *per la qual cosa ell hac a lexar lo setge. Perque la nostra salut no deu esser atribuida

a nostres coratges, ne a nostres virtuts, ni als fets de nostres armes, sino solament a la tempestat de la pluge e a les ones de les aygas quins saluaren.» Aquestas e semblants paraules deya Scipio entre si matex.

** Capitol quart, com Anibal loa molt dins si matex les noblesas de Scipio Affrica.* [*A 23 a*]

MAS, Anibal, daltra part parla dins si matex, dient : « Aquest es qui en la sua tendra jouentut penetra en sa virtut terras de pobles molt separats, la fama del qual sera diuulgada per los deus en gran duracio de segles o de centenars de anys, la virtut del qual comensa axir en molt grans victorias. Aquest es qui no ha temut de scampar la sua propria sanch en camps de batalla. Aquest es qui ha venyades les injurias que han rebudes los Romans en los fets de les armes. Aquest es qui assota ardentment * los qui eren vençedors, e foragita de [*U 13 v*] Espanya nos, quiy hauem obtengudas tantas batallas. Aquest es qui torne a no res tots nostres treballs. Aquest es qui sol regira los consells que tot lo Senat haura determenats; e com tots los del conseyll stigan dubtosos e temorosos, aquest sol esta inmoble, ferm e constant en bon proposit e victoriosa esperanse. No ere en Roma quins gosas deffendre los camps, ni les alcarias qui stauen fora la ciutat, e aquest esuaex les nostres hosts. Aquest, abans que hage dita paraule, ha humiliat e baxat lo Rey, en lo qual tota nostra esperanse e totas nostres ançias se reffermauen: en vn moment lo ha desberatat e posat en vincles o ligams, car a mi ha vençut ans que hage vist, e arem gite de Italia. ¿Quem cal tant parlar? O no deig hauer por a hom del mon, o aquest sol es aquell que yo deg tembre ! »

Capitol quint, com Anibal parla largament ab Scipio.

[*U 14*] *E com aquestas duas lums de tota cauallaria, mirant se de fit en fit, girassen e regirassen les ditas cosas en lur pense, e cascu esperas paraule del altre, rompent Anibal lo scilenci, parla en la seguent forma : « Si los meus fats, ab ma maligna costillacio, me son axi contraris e tant dampnosos, que apres de tantes batalles per mi vensudes, [*A 23 b*] *apres de tantes açes de gents mortes e discipades, apres de tanta sanch escampade e de tants millers de gents desbaratades e gitades en fuyta, jo sol, sens armes, ab lo cap cli tractant la fortuna qui variege la sua fauor, era forçat de venir a vosaltres demanant, ab gran humilitat, pau, suplicant quem fos atorgada, vna cosa me aconsolaria, e aquest be sol me hauria reseruat fortuna: so es, quem ha donat tu en sort qui es noble e generos. E gran reffrigeri me seria de hauer tal vençedor, e sol nom daria a vergonya de morir sots hom de tanta e tant gloriosa fama. E certes, si la mia propria oppinio [*U 14 v*] nom angane, puch * dir a tu, Scipio, que not sera pocha gloria si Anibal, al qual los fats han donades tantes victorias de tant grans ciutats e batalles, al qual tants capitans dels Romans vensuts e desbaratats han fet loch, a tu sol fa loch; atorgant, sino esser vensut per força darmes, ne per batalla campal, sino solament per la fama del teu nom en tot lo mon diuulgada. O, engan manifest de la fortune, la qual les batalles que comensa lo teu pare, de qui hagui victoria, ha reseruades a tu, fill seu, les quals fenesques e termens gloriosament ab la sola por que les gents han de tu! O, fortune, e quet dire, que fare indignar me contra tu, o merauellar me de las tuas obres axi diuerses e instables! Car aquell Sci-

pio antich, capita valent e vigoros, victorios, fort e robust, com fos en la plenitud dels seus anys feu loch a mi, qui era joue, car fou vensut per mi en la guerra latina; e tu are, per lo contrari, en los teus anys juuenils me vençes dins ma casa matexa, sens naffra, sens batalla, sens *colp e sens costada. Com, [*U 15*] empero, yo per raho del temps, en lo qual he vist molt, e per raho de las diuersas batalles en que so stat capita vencedor, hage lo coratge tot endurit e los membres del cors axi durs e forts com null temps hagui, dich te, Scipio, que fort fora stade bella cosa si haguessem hauda cura de * hauer pau [*A 23 c*] entre nos; car, dich te, que ni Scicilia, ni la terra de Cerdenya, fera e cruel, ne la gran tenguda de tota Espanya, no son premis sufficients que valegan a tantas morts de tantas gents darmes, ni a la sanch, tan habundantment scampada en les guerras que hauem haudas. Mas, condicio e natura es de las cosas passades que les podem rependre e inculpar, mas no corregir ni mudar. Sce be que la rabia de auaricia fa errar los camins als homens mortals. Yo anaue sercant asso daltri e are ço constret en ço del meu. Sce que la espe*ranse e lo desig inmo- [*U 15 v*] derat me han anganat. E asso es que no permet als coratges dels homens hauer segura pau, e faho la fortuna plasent e prospera; la qual, en los casos majors, pus estrets e mes necessaris, gira la cara al hom, enganant lo ab ses amargas dolçors. Adonchs ya te assats mostrat que no es cosa ben segura al hom donar fe a la dita fortuna, e perço com are la conech, volent yo atemprar mos fets e donar fi a mos trebaylls, comense de sercar pau e amor. Mas creu yo be que la tua jouentut feruent e ardent, e la fortuna bona quet seguex, te inclinaran et daran consell que sies contrarios a la dita pau, e que no

vulles hauer repos darmes en tanta jouentut. Car com me esmegine qui era yo en lo mig de la mia jouentut, e si sabias nem lexaues recitar quin fuy en la batalla de Trebias e en la de Cannas, tal me pens [*U 16*] que sias tu * ara. E no dubta que la tua edat e vigor gran e la fama amplament diuulgada, e la honre del pare que vols venyar, e tantes batalles que has vençudes en Africa e en Spanya, ensemps ab la fortuna dolça e bona que null temps te ha mentit ni anganat, te donen audacia e imflamament de cor. En tot asso me son vist, tot ho sçe, e per gran e souineyada experiencia sce que molt es gran la cobeyanse de vençre la batalla, e que es fort gloriosa cosa la victoria, e atorch e dich que no ha tan dolça cosa al mon com la dita victoria, si era certa e no fos en res dubtosa. Mas, ¿quin Deu leus ha axi certament promesa que nous puxe enganar? Creu a mi, [*A 23 d*] *Scipio, que si are no reffrenam les nostres ires, que de cascuna part de la batalle haura corssos, armes, coratges, mans e esguarts terribles dels homens qui en tot loch serian vigorosos. E aquest que veus ab tu, qui ara es desarmat, altre sera, altre virtut reebra, [*U 16 v*] * altra cara mostrara, e lo so de la veu no sera aquest que ara hous, ni les paraules no seran de pau amigable. Perque, donchs, prech te que mudes ton proposit; reeb nouell coratge, e lo nom de la pau not sia vil ne menyspresat. Dirmas tu: « Molt es bella e gloriosa cosa la victoria. » Hoc, mes la esperanse del vençre es molt congoxosa. Entre totas les cosas del mon, la pus bella es la pau, la qual es a tu certa e manifesta, sino la menyspresas. Guarda e considera be totas les cosas que sen poden esdeuenir, e tota vegada que los bens prosperants quis offiren en te presencia axalsen lo teu coratge el promouen a gran oppinio de tu matex, no

vulles mirar solament los bens plasents que la fortuna joyosa e riallosa te fa ballar deuant, ans, si saui est, offerras deuant los vylls de la tua consideracio la aduersitat que pot esdeuenir, mudant la fortuna lo goig en plor, lo delit en dolor, e la honor e gloria en confusio. No fas res si, com les grans speranses te venen de vna part, not fan exir daltra * part les greus temors. E si per ventura la fortuna [*U 17*] en aquesta batalla te dona victoria, ¿quina gran laor ten seguira? Vençras e seras vençedor de mil trihumphes; enuides ni ajusteras hu. Mas si, per ventura, la prospera fortuna que tant de temps te ha seguit e acompanyat, els fats quit fauorexen te lexen sobtosament, perdut est; e perexen innumerables treballs que has sostenguds, e la gran e ampla esperanse que has de obtenir la victoria. Considera be, Scipio, que deuant te esta ton enamich e ton consellador; prech te que cesse loy. Lo millor consell es que abdosos fermem assi la pau. E si, per ventura, not spordexen los perills presents, almenys mouret deu a pau e retraure de guerra lo gran nom e fama que de tu per tot lo mon es diuulgada, la qual no pots mils conseruar. On, sapias que ab soberch trebayll * se conserua la gran fama, car gran [*A 24 a*] affany es retenir la gran fama que nos perde. ¿E com vols tu comanar al arbitre de vn cas infortunat tants fets generosos e tanta honor conquesta en tanta diuersitat de temps? ¿Vols que vn sol die destruesca tanta bellesa de anys? No ha consell * al mon millor que reffrenar la fortuna pros- [*U 17 v*] pera, donant fi als perills en que lom es posat. E no es pocha sauiesa seruar e tenir manera e tempranse en la gran fauor de la fortuna, plasent e joyosa, car, si li soltes les regnas, portar te ha al espanyador. En moltas guisas te poria informar e amo-

nestar de aquesta materia, car gran e copiosa multitud de eximplis me occorren al present proposit. ¿Saps com fou gran hom Cirus, lo qual, com seguis la fortuna fauorable, no posant fi ni manera en sos desiygs, caygue lejament de la alta cadira? Be li fo gran confusio e soberga vergonya morir per ma de fembra. Be fou glorios capita Pirrus, e bes parti de se terra ab gloriosa honor e ab gent darmes molt eleta, e sis volgues ab gran laor sen puguera tornar en son regna, e pens me que fora romas amich ab nosaltres, ab gran dolçor de coratge, fet digna de tant gran amistat; mas, pusque no volch tirar les regnas de fortuna, ne retenir lo seu excessiu decorriment, caygue miserable ment en gran vituperi, derrochat de se honor e gitat en menyspreu.
[*U 18*] *Lo qual Pirrus, si hagues tengut lo mig, no posant se en lo extrem de fortuna, haguera apagada per *secula seculorum* la fama gloriosa del rey Pirrus. Mas per tal com, per ventura, mes te mouran los eximplis dels teus Romans, be saps tu que en aquesta terra la fortuna plasent e fauorable hauia egualat Regulo ab los sobirans capitans, mas tantost que ell sen volch pujar a les stelas del cel, caygue bocha terrosa, termenant se gloria ab fi molt vituperosa. ¿Vols que no vage massa luny per sercar eximplis? Volenter men callaria, mas dirto he de mi matex qui son stat gitat a cascun fat de la fortuna. Be veus
[*A 24 b*] qui so e qui so estat: no trobaras *per ventura pus maniffest eximpli en lo qual la fortuna volubla e instable hage mes gradayat ne fauoreyat. Ffort es segura cosa lunyar se, apoch, apoch, de la falda de la dita fortuna, e no fiar se massa en sos blandiments. ¿E com hi vols donar tu fe e creense a la fortuna qui nulltemps cessa de moure en torn ab mouiment
[*U 18 v*] sobtos la roda *instable? La qual fortuna, no sola-

ment es sega, ans encara fa cechs tots aquells los quals abrassa e reeb dins lo seu si, e no exalsa ne dota de sos falsos dons sino aquells qui de loch alt de les grans honors deuen caure en molt pregona ruhina. E per ventura, Scipio, a tu sera dubtosa la pau dels de Cartayna, per tal com te han tranchade la fe; mas ya per ço no temas, car lo temps de la pau no era vengut encare, qui ara es present, e, si nom es falsament recitat, tan be me han dit que en lo temps antich semblant ment vos tranchas les treuas posades entre nos e vos; empero aquells qui ho faheren no faeran promenia. E si, per venture, te done viyares que fortuna nos comensa de perseguir e atterrar, not penses que axi de tot hayam perdut tot conseyll, ne los deus nos hayan acomanats axi a minua costillacio, quens miren ab la pus pocha * stela que sia en lo çel; be que atorch que los fats no fauorexen a tots agualment, perque volenterosament no dare ni moure primer la batalla. Mas noy calra asso, pus que are tractam de pau, la qual se tracta entre aquells, lo primer dels quals en voler e requerir la son jo, qui fuy lo primer en moure la guerra e les batalles, fins quels fats mo han vedat, per tal que la fi sia de la pau gloriosa. E, certes, dich que la dita pau qui sera fermade per consell meu, tendre leyalment e ferma. La qual pau a nosaltres de Cartayna es molt desonesta e vituperosa, per tal com es necessari de voler la, e a vosaltres, Romans, es molt gloriosa. E perco com als vençedors se pertany de ordonar los capitols de la pau, e posar leys e manaments, tu ab te propria bocha ordona la pau e posa les penes quet seran ben vistas per assegurar te de nos, les quals * sian correspondents a nostres errors, e perço que de qui auant no hage occasio de hauer guerra entre nos.

[*U 19*]

[*Á 24 c*]

[*U 19 v*] Vostra sia tota Espanya e les derreres * parts del mon, ab la regio de Eolio qui es departida en tres parts, e la ylla de Cerdenya, e ab aquestas coses conquerits los altres regnas. Anats vos ne per les derreres partides del mon; fets carreras publichas per les montanyes ab ferre e ab foch; calçigats los reys superbiosos; les vostres vanderes vençedores vagen a les parts occidentals, e de qui conuertesquen se al Orient, e nos restrenyer e tanchar nos hem dins los termas de Libia, e de aqui mirarem ab gran admiracio vosaltres qui regirets los grans imperis, stants molt poderosos en mar e en terra, temuts per totas les gents del mon. » Apres, donchs, que Anibal hac parlat axi sauiament e pesada, calla, esperant resposta de Scipio; al qual Anibal responent, Scipio parla en la seguent manera:

Capitol .vj., com Scipio respos a la raho de Anibal.

[*U 20*] * CERT son yo, e no dubta en res, que tot quant me seria promes de part dels de Cartayna se torbaria en lo aueniment e entreueniment teu. Sce de cert que los Cartaginesos son aparellats de no seruar fe, pactes ni dret, a Deu, als homens ni a les cosas sagrades, sino forsats per sola por. E dich te que, abans aquest cauall sen pujaria volant en la sobirane altitud del aer, e aquesta montanya, en lo coll de la qual tu e yo som, se exalsaria sobre lo cel, e lo dit cel deuallaria es clouria dins les entramenes de la terra, que vosaltres seruassets fe ne haguessets a nos leyal amistat. Mas la justa venyanse dels deus perseguex los inichs, assota e fer la gent maluada; e, jatsessia que Deus, com a coxo per la cama de misericordia que ha major que la de justicia,

vage encalsant los fugitius, empero a la fi aconseguex los aquell qui del sobiran çel mira los peccadors: Deus, qui veu * la maluestat dels homens, jatsessia, Anibal, que a tu sia faula e ficcio * dir que Deu sia en lo mon jutge agual dels homens. O Anibal! membret com has vista la mar tota sangonosa, les ones de la qual eren vermellas, escampants sanch per la riba de la dita mar, que hauia beguda la vida de innumerables gents tuas, les quals ab tot lur nauili en la mar foren tallades. O, e quantes entramenes de cauallers dispergides vists nadar sobre la mar, e quantes naus vbertas, desgaualiades! Quantas galeas desarmades, plenas de sanch humanal! Quants nauilis cremats, quants scuts vists nadar, e quantes posts sangonosas surar sobre la mar! Empero, ab tot asso, no creus esser Deu. E no ha rasa la memoria de nostres pits la batalla de Egates, e la antiquitat no molt annosa o vella, en quina forma vosaltres hauets presas armas contra nos duas vegades. E nosaltres, fauoreyants nostres amichs lassats en los fets de las armas, posam nos contra vosaltres forçats de combatreus. La pietat * nos ha moguts en temps passats de soccorrer als Cicilians; e ara soccorrem e ajudam als Espanyols, contra los quals com ni quant se es imflamada la tua dura crueltat, dolor e vergonya es de reçitar ho; los quals foren miserables sol per tal com fort tard hagueren soccors e ajude dels Romans. Be sce que gran infamia es nostra lo fet de la ciutat de Segunt, mas aquell Deu que vosaltres menyspresats done penas eguals als merits de cascun hom. Be sabets, vosaltres, quina fi e quina exida hac la primera guerra; ab semblant fi sera termenada la seguent batalla, si ya no es fatigat e anuyat Deu de fer justas venyanses. Empero, si nos, axi com atorgam, hauem en

[*A 24 d*]
[*U 20 v*]
[*U 21*]

temps entre miga rebudes moltas naffras, asso per ventura ha permes lo just e dreturer punidor qui purga e exercita los justs. Mas lexem de recitar les cosas passades, e, com tu has gran ancia de fer pau, [*U 21 v*] la qual vingue en proffit teu e de tos ciu*tadans, [*A 25 a*] dich te quel *meu coratge es que del mal que haueu fet nous en reportets premis ni honors. Maniffest es a tot lo mon en quina forma vosaltes hauets tranchats pactes, conuinenses, juraments e tota speranse de vera pau; e are demanats altre vegada que leugerament vos sia atorgada la segona pau, com la primera injuria vos ne hage fets indignes. Sapias, Anibal, que nom do a vergonya considerar la fortune en quants casos se gira es regira: has me amonestat en quina forma la carrera de la gran fortuna es molt allenagosa e perillosa; dius me quem recorde en quina forma la dita fortuna, mudant lo escalo, quants reys e quants capitans ha gitats sobtosament del sobiran loch a terra; e de asso me dones mols eximplis. Dich te, Anibal, que yo son cert en quina guisa nosaltres hauem corssos mortals e animas eternals; sce de cert que molts son morts [*U 22*] qui apres de aquesta vida han greus penas * e passen forts dolors; sce, aximatex, que als bons resta fama en lo mon e premis eternals en lo cel. ¿Vols me donchs en altres cosas adoctrinar? Sce de cert que yo so subjugat als casos de fortuna; sce que tu est tot poderos en fets darmes; atorch que est molt generos e glorios capita. Lexet de manassar, car sabem que de assi esperen nostres armes obtenir gran e soberga honor e fama, car tant com es gran la tua excellencia, tant les nostres armes reebran major honor, laor e gloria. No ignore jo lo regna de la fortune ques juga de las cosas humanals: sce que no es potencia ques pusque agolar a Deu,

qui es subira; lo qual custuma de fermar e enfortir ab se ajuda los qui fauorexen justas batallas. Mas, Anibal, ¿perque metem nostre fet en paraules? no tengam en asso lo present die; strengam lo fet. Si a vosaltres plaen los primers pactes e couinenses, e podets purgar * la injuria que faes a nostres legats e a nostres nauilis queus tramatiem *per atractar dels dits pactes, tantost haurets ço que demanats, e no qual prometre altres grans dons per obtenir nouella pau. Tu, Anibal, conexs e veus be la vostra fortuna en quin cars es venguda, la qual te forçe de demanar e requerir pau. Si en aquell temps com la tua gran fama ressonaua per tot lo mon, per la gran tempestat de las guerras e batalles, la haguessas demanada benignament, gran superbia fora nostra de negar te la dita pau. Mas are, com te veus prop de esser vençut e foragitat de tota Italia, demanes la dita pau, mes per paor que per amor, ab dret front te pot esser denegada. Empero, per tal que tot lo mon vege que la fortune aspre e contrariose no aterra nostres coratges, ni la fortune plasent nons promou a superbia (la qual fortuna no esta tostemps en vn esser, e tots los nostres succehidors noten que no mo*gam guerras ni treballs per dolçor de rapina o de la despuylla, ni per oy ne ranchor, sino solament per amor de pau), la dita pau vos sera donada, si en vosaltres es atrobada pura e leyal voluntat. Mas per que tu, Anibal, te mets a dir cosas tant vanes, dient: « Auet que a la dreta » part sta Espanya, la qual yo he conquistada ab » molta sanch dels meus habundantment scampa» de; e ya veus les altres terras nostras », les quals dius quens dones, responch te que vana cosa es jactar se de donar cosa que hom no pot retenir: segons me appar tu fenys dons de asso que ya es nostre.

[*U 22 v*]
[*A 25 b*]
[*U 23*]

Adonchs, done altres cosas per obtenir pau e pactes ab nosaltres, e nons dons nostres bens, ab los quals dretament no pots fer paga, e si, per ventura, aquestas cosas te semblen massa importunas, aperellats les armes e los coltells, e no parlem pus de
[*U 23 v*] fer pau; prengam les armes, e veyam * Deu a qui donara la fortuna. » Apres que Scipio hac parlat feri la terra ab la lançe, la qual fortment verdugaya e apparech molt tremolosa.

Capitol .vij., com Scipio ordona son camp de batalla.

SCIPIO ordena son camp de batalla, lo qual
[*A 25 c*] posa abtament * e distincta en diuerses ordens de açes, sauiament ordenades. Posa en lo costat dret Massinissa, qui fou instruit en Numidia; fal muntar sobre caualls espanyols ab tots los de la sua aç; fals portar bacinets qui son diuisats de cresta. Lo costat sinistre comena a Lelio, sobreuestit de porpra, lo qual seguex Apulo, acompanyat de gran cauallaria; lo qual va engir e entorn, de la dreta part a la sinistra, ab caualls leugers, quasi voladors. E los pits dels caualles resplendexen per lo ferre, forts dur e tot febrit: en mig de aquests flameya la jouentut
[*U 24*] * romana. Sobre tots aquests resplandex aquell merauellos Emparador e Capita de tota la host, lo gran Scipio; lo qual resplandeix en aur, resplandex en terra, resplandeix en mar; e qui appar molt guerrer e resplendent als coratges dels seus, e molt pus generos es atrobat en ampla esperanse, entant que tots los altres escureix. On, axi com les stelas no poden sostenir la lum del sol qui hix apres del alba, per semblant forma tots quants eran en la host del dit Scipio no apparexian res en la presen-

cia sua. Aquest es aquell sol qui tots los altres raigs apaga; en presencia de aquest aquell tan bell hom, Cillemo, es tot groch e demudat; totas bellesas en presencia de aquest fugen, axi com totas les planetas se amagan com lo sol se mostre al mon. Aquest Scipio desperta los alts e generosos coratges; e volant per mig de la sua host, ferme totas les pen-*ses; apparex als vylls dels seus, axi com vn sobtos [*U 24 v*] lamp clar e molt resplendent, lo qual mirant, tots los de la sua host reben cor ardent, e singular doctrina totas les suas legions; car ab ses virtuosas paraules refferme los temorosos, dresse los pahoruchs e dubtosos, los vns repren, los altres prega, e en migs dells recita los bells fats de lur linatge e de ells meteixs, e mescley lo renom de lurs auis. Vns lohe, altres castiga ab dolças paraules, repren *les [*A 25 d*] trigas, e ab colps amigables excita los pererosos. Aquest qui es bellesa del mon, mostre la ballesa de la victoria, mostre los derrers premis de la batalla, mostra com esta prop la vergonyosa destrucio de son enamich: ab aquests agullons empeny los coratges inflamant los a la batalle. Aquest Capita ordona que cascu cuyta de anar asson loch, e no permet que si perde vn sol moment de temps.

* *Capitol .viij., com Scipio feu gran sermo a la sua host.* [*U 25*]

APRES quel Capita merauellos hac vista la sua host ben ordenada, les açes ben arenglades e los coratges fermats e assegurats, ell estant sobre vn cauall tot blanch, parla a la sua host en la seguent forma: « Si lo deu Jupiter volgues maniffestar a vosaltres aquest coratge qui mou e inflama nostres

entramenes e la audacia de cor, vergonya haurieu de sol dubtar quina fi ne quina honor deu hauer nostre fortune. Null temps apparech lo sol pus clar als vlls dels homens, que appar a mi la victoria maniffesta. Ja veig e conech molt prop lo murmur dels homens apeu de mon enamich, qui ya comense a tremolar. Ja veig les suas açes plenas de temor, dassi veig los coratges tremolosos, e deuant mos [*U 25 v*] *vlls es posada la cruel strages o mort de homens: e veig vn gran e habundos riu corrent de la sanch de nostres enemichs. En maniffest mire les forçes innumerables dels Cartaginesos qui morran. Ja veig aquell tant gran capita Anibal, qui, lexant legement les armes, fuig de la batalle e serca les coues per amagar se. O, e ya fossen plenes les orellas de las gents stranyes del parlar ques fara per tot lo mon de Anibal, com fugira axi com a hom escoart e confus! « ¿E no es aquest aquell princep tant glorios » Anibal? » « Certes, direm nos, aquest es aquell si » ya lo seu nom no espordeix assi matex. » Mas axi [*A 26 a*] com *a capita enganador e astut, tem nostres armes, car sent que altres brassos e altres vigors les tracten, les quals son mogudes ab imperi e conseyll de nouell Capita. No haura aquest camp temerari e foll capita, axi com hac la batalla de Cannas, hont fou [*U 26*] de part del nostre *capita vn Consol, hom de pocha discrecio, al qual vedaue de combatres Deu ab maniffests senyals que li donaue, los quals haguera seguits si hagues sauia pensa; e no es capita ensemps ab mi aquell Simpronio. Nos pense Anibal que li aiuden les astucias que hac vencent los nostres, ordenant quels fos al endeuant pols, vent e al sol quils empetxaua els esuahie la vista. No detendra les spias tanchant los les vias ab canyes, en temps nuuolos e escur, les quals cahien dins les couas. No

vençra la nostra gent en temps de soberga neu. Lo pits de aquest prouara la punta del meu coltell, lo seu costat sentra la mia spasa rigorosa, e lo seu cor sera encontrat ab la mia lançe valerosa. Asso ha temut ell cada vegade que ha demanada la pau per por, rompent la ab sos angans astuciosos. Si menyspresam los nostres enamichs, hayam los tambe en oy. Adonchs, vosaltres, mouets vostres mans e armes gloriosas a la batalla. Jo sere lo primer entre vosaltres, e veurets vostres enamichs fugir plens de pahor: * axins ho prometen los deus. Sia, [*U 26 v*] donchs, en vosaltres la pensa virtuosa e sauia; la vostra man dreta sia animosa de estrenyer les armes, e en los pits ardor generosa, inperterrita e no spauentable. Offerets deuant vostres vlls, eus moga, Espanya calcigada e correguda, e la ballesa de la jouentut romana, e tantas batalles reyals de Cartanya, cremants ab perpetuals flamas. La nostra plena edat comensa actas vigorosos e desige gloriosas victorias. Anibal, rael de tots mals, es a mi stimol e aguyllo de batalles, de las quals sper major gloria. Tostemps me ha desplagut perdre temps, majorment com se trac*ten grans cosas. Ffuge, donchs, [*A 26 b*] de nos la pahor, car certa es la victoria; venits a mi, e apres la victoria irem a veure nostra terra, e veurem nostres fills e la ballea de nostres cares mullers. Aquest es lo cami per anar en Roma.» Apres que Scipio hac ditas semblants nouas, posa scilenci asses paraules. E tota la host, ab cara molt alegra, responqueran ab vn coratge e ab vna veu, axi com si lo dit Scipio tingues la sobirane honor del Capitoli, e tots * lo seguissen, cantant e cridant, anant sobre [*U 27*] carros bells e resplandents.

Capitol nohe, com Anibal ordena la sua host.

VEHENT, Anibal, que la hora del temps del seu ignominios fat se cuytaua, lexant lo elefant hon caualcaue, sobtosament sen puya en son cauall molt leuger e gran corredor; mostrant la cara plena de manasses, aparaxent axi terrible com Polifemo exint de la coua fo orrible als grechs; e axi com la cometa que aparex en lo çel es trista als grans reys e emparadors, axi Anibal se mostra terrible e torbat. Ordena açes molt grans; posa en lo primer front de la batalla tots los elephans, per ço que ab cruels e speuentables bestias estramordesca son enamich; demunt la esquena dels quals elephants hediffica torres tremolosas, que apparaxian esser [*U 27 v*] grans montanyes quis moguessan, e altes *torres hedifficades sobre roques. Aquests eleffants ha posats, Anibal, per fer escut a deffenssar la sua host. Tantost ordona e posa en la primera aç los Ligurres e los Ffranceses, e vmpli la de gent balear e de Maures. En la segona aç colloca los Cartaginesos e los Affres. La terça aç es plena de cauallers de Brucia, los quals ab gran desplaer, en major lur part, e forçats seguian la host del dit Anibal. Adonchs la host del dit Anibal, stenent sos brassos, occupa los camps, circuhint gran multitud de gents. E ordena que a la dreta part stiguessan los Cartaginesos, e la sinistra part comena als Numides rebelles, qui [*A 26 c*] eran molt coratyosos de exercitar lurs armes *contra lur contrari Scipio, capita dels Romans. Apres que hac dispostes les demunt ditas cosas, com la sua host fos plena de moltas gents, les quals eren de diuersas lengas, parlaue als vns ab torcimanys, als altres ab se propria lenga, inflamant los a la ba-

talla. Adonchs, ençen los, puny los, ni es pas pus negligent * que son enamich; complex tota cosa [*U 28*] quis pertany a generos e saui capita, car instruex les primeras açes e aquells qui porten les banderes. Apres amonesta les altres açes, e corre del comensament de la host fins a la fi; va dassa e dalla, mesclant paraules aspres ab dolçes, parlant als de la sua host en la seguent forma:

Capitol dee, com Anibal feu gran sermo a la sua host.

SI la mia fortuna es a nos ben manifesta, la victoria es ya nostra, e no solament som vençedors, ans encare hauem desbostat nostre enemich e rasa del mon la sua memoria. O poble roma! o gent desbaratada! E com hix de la memoria del teu pits la batalla que perdits en Cannas e la fuyta que fits en Terbia! No fou hom ni terra que venguts sian contra aquesta host, de la sanch dels quals nostres armes no sien sullades, naffrant los cossos en mil lochs, escampant la sanch axi com a ayga. * E [*U 28 v*] com ¿qui es en Roma al qual la nostra host no hage tolt pare, fill o frare? Lo capita e pare de Roma, Ffabio, lo nom del qual era molt glorios, stant en la sua plena edat hac temor de las mias armes, e les suas banderas foren suyllades de la sanch per nos escampade, e fugi no gosant retornar a esperimentar nostres espases. Nom sce si aquest nostre enamich lunyat de la sua terra ha millors senyals que nos en les batalles, e sil deu seguir millor fortuna. Ja pas no vegen nostres vlls que aquest stiga deuant les portas de la gloriosa nostra ciutat de Cartayna. Bens haurian oblidats los deus, que aquells qui nons han gosat deffendre ab *armes los forts murs de Roma, [*A 26 d*]

manassen de fer insult contra la nostra muralla. Sens tot dubta la furor quils destruhira los ha tirats assi, e la poderosa fortuna los ha tramesos per esser admiratiua despuylla al poble affrica, on, com en vna batalla que vençem, fos tant gran la presa e la despuylla tan habundosa, que dels anells daur ne omplim .vij. almuts, los quals tramatem a nostra ciutat [*U 29*] * de Cartayna per denunciar la fama de la batalle. No resta pus sino que la nostra ciutat de Cartayna vençedora; vege los colls dels cauallers Romans tanchats dins grans cadenas en gran honor mia e de tots quants sots, e veuran nostres ciutadans los pobles Romans anants exerrats axi com a bestiar qui no ha pastor. E lauors veurets Lelio, gran parler, e Massinissa, qui no poran tenir care a nostres armes. Adonchs, jo requir de part de Deu a vosaltres, Maures e Numides, queus descarreguets lo jou superbios; sapiats que Massinissa ab assots regeix los seus, axi com a catius. Mas vosaltres, Ffrancesos, combatets ab oys, imflamats e contrestats al enamich capital ab vostres nouelles armes. Aquest camp purgara moltas iras collides e ajustades en diuerses parts del mon. Vosaltres, Ligurres, qui, seguint los meus fats per mar e per terra, no lassats per greus treballs, prech vos que combatats vigorosament: si sots vençedors, reebrets dignas premis; no sera vostre habitacio, ne tendrets vostres heretatges en valls aspres ni en espanyadors de roques, [*U 29 v*] ans possehirets * los camps graxosos e los masos richs de Italia; e callara Roma, cruel veri e agullo vostre. O, la mia cara host! Valents cauallers e molt amats ciutadans: no es necessari de empenyer vos a la batalla, no es obs de amonestar vos. Mirats la vostra terra tota tremolosa, la qual tem los fochs [*A 27 a*] dels enemichs e lurs armes cruels. Mi*rats los murs

dins los quals se nodri vostra infantea; hon hauets rebudes tantes honors; hon hauets celebrades tant alegras festas; on son les sepultures e la cendra de vostres pares, la memoria dels quals sta en laors scritas en los marbres. Sapiats que tota la confianse de la vostre terra sta en les vostres mans dretas armades e en la vostra virtut. Socorrets, donchs, e exits a carrera a vostres dolçes mullers, als fills e a les mares, donas veyllas, totas tremolosas; a les canes blanchas de vostres pares, la salut dels quals esta en les vostres armes vigorosas. »

Capitol .xj., qui mostre com la batalla se dona entre Scipio Affrica e Anibal, en la qual fou vençedor lo dit Scipio.

* ENCARA no hauia finit Anibal son prouocatiu sermo en lo qual mostra son spirit e lo cor tot flamayant, aveus que sobtosament sonaren a gran clasch tots los anafils romans; e fou axi gran lo crit que gita la host romane, e tant tremolos, que tot lo cel ne ressona e lo ayre sen ompli. E fou axi terribla e spauentable, que los oçells qui volauen cayguéran sobra la host. Ab lo qual brogit de veus e de crits foren esuahides e esbalaydes les açes de Anibal, e los elefants ne foren axi spaordits que giraren se contra la sua host matexa, ço es, contra la host de Anibal, e mudants lo loch e los corns, que giraren contra los seus tornants tots horats, torbaren tota la batalla de Anibal. O, sega pensa dels homens, plena de ignorancia, enganade en tos conseylls! car, com tota la major fortalesa que la gran cura e ancia del sobiran Capita hauia posade en lo primer * front de la batalla fos collocade [*U 30*] [*U 30 v*]

en los elephants, foren axi a la sua host destruccio e primera ruhina. Aquests crits, aquests brogits esbalahiren Anibal, qui ya parlaue a mige veu. On, axi com si algu cantant suaument e dolça, sobtosament [A 27 b] ou vn gran brogit, e mira lo *deu Jupiter, qui, scaxant lo cel, deualla ab grans trons e nuuols tenebrosos, aquest aytal qui cantaue, calla e trenca e forma sots la sua gola tremolosos punts de cants, e leuant los vlls mira lo cel tot negra e scur. Axiu pres al aspre Anibal. Empero aquest Capita, qui de primer fou posat e gitat a tants casos e tan diuersos de la fortuna aduersa, com fos exercitat en moltas dubtosas armes, ja per asso no tem, ans se refferma ab la cara furiosa, mira tots sos aduersaris, e reprenent la por dels seus, cull totas ses forçes, [U 31] les quals eran dispergides; corra tot inflamat * per la sua host, e posas tot furios deuant sos enamichs. On, axi com lo porch saluatge, com sent als cans ledrants, cobeyosos de naffrar lo ab les lurs dents afilades, lo aconseguexen, e veu los homens de prop si ab lo mortal venable, lauors se ferma, aparella la dent, arises tot e lançes lla hon veu los venables, les lançes e los darts, per semblant forma lo molt imflamat Anibal se lansaue en la batalla, e a grans veus cridaua la anima del seu pare que li tramates ajuda. Mas a la part contraria staua Massinissa, hom joua, ardent, de imflamat coratge; lo qual, veent quels corns de la host de Anibal se descapdelauen, esuahi sobtosament sos enamichs tremolosos e spahordits, e en tot loch hon anaua lo dit Massinissa lo seguien los eleffants. E Lelio, veent que Massinissa combatia tant vigorosament, lanças en mig de las armas dels enemichs, occupa lo temps, tol terra als aduersaris, taylle e spessege [U 31 v] los qui li contrasten, e enseguex * o encalse als qui

fugen. Mas lo coratyos Scipio, semblant a leo fort e vigoros, per ço que cuyte ajudar als cadells fills seus, e que derroque les silues e destrouescha les bestias feras, trau la espase, met se en mig de la host e trauersa los enamichs. Mirel tota la sua host, gordel e remirel Jupiter de la subirane part del cel, e no li veu par ne semblant en tot lo mon. *Stech aquest Scipio axi com a sol, lo qual resplandeix com a aur molt bell e tot radios en la vestedure de porpre, axi lo dit Scipio, hom joua, tot rotilant, resplandia en les suas armes. Adonchs, com la batalla vench als vertaders enemichs, e los Romans comensaren de metre les mans en los Cartaginesos, gran sanch brolla de cada part. La ira cruel e terrible se met entre los dos Capitans, e los dos Pobles contraris se desigen la mort, e tots assedegats de vessar habundantment la sanch, se baten orreament. Null temps lo deu Mars feu tan aspra brega, ne fou en lo * mon pus amarga batalla que fou aquesta, car la gent quis combatia no era assoldeyada, la qual combates per auaricia del diner, ans ab lur propria sanch volian apagar les flamas dels oys que ells hauian encesas. Tots los de cade host hauian vna amor, e les legions dels homens darmes hauian vna penssa, vn proposit, vna voluntat; so es, venyar ab propria mort lurs justas dolors. La dura porfidia dels Cartaginesos e la superbia dels Romans se lancen es vessen a tota crueltat de naffres. Car les baralles, les infamias, les morts, los improperis, los auars trahuts ques hauian subjugats los Cartaginesos ab lurs fraus, e la cruel destruccio que faheren com prengueren la ciutat de Segunt, e tota quanta rabia inflamada ab oy antigat sol promoure los homens armats a scampar la sanch, tot fonch ajustat en aquesta batalla.

[*A 27 c*]

[*U 32*]

Aquils vench en memoria la gran multitud de las offenses e la multiplicada injuria de moltes guerras.
[*U 32 v*] * Adonchs encontren se pits per pits, spases ab spases, naffres ab naffres, e mesclan si morts feres e cruels; com se han dispergides les entramenes deuallen a les ombres infernals, e ab nouell brogit torben los diables exequdors de las penas, e combatents vnas animas ab altres passen al infern perpetual. Ay, greu furor! com fore millor cosa que cascun de aquests pobles hagues viscut en sos ter-
[*A 27 d*] mens segurament *e reposada! Be ho pugueren fer sis volguessen. Mas, empatxa ho la ambicio e la superbia del cor, orb e çech, e la cet eternal de mes hauer que inflama la esperanse, la qual pose los coratges mortals en la punta de la spase. Adonchs, les hosts de Anibal e Scipio se combaten agrament e nols mouen solament oys per lo mal que han fet al ben publich, ans cascu hi es per son propri interes; car no es qui no vulle venyar la mort de pare, de fill, de germa o de acostat parent; perque
[*U 3?*] la offense antiga embrauex les *pensses e fa les combatre ab oy nouell e molt ardent. Adonchs, aquests dos Capitans, empenyen lurs hosts ab grans crits, inflamen los coratges e mostren e sostenen honests perills. Jutyat han esser bella e gloriosa manera de morir, offerir la sua vida per la propria patria. Adonchs la fortalesa de las greus furors e de las armes feya gran brogit ensemps ab los gemechs de aquells qui morien. Aqui hauia sons e crits de gran dissonancia; aqui ha vn gran flum o riu de sanch qui corre e discorre e rega los camps ab ones fumants; aqui ha vn torrent alt e ampla, tot ple de cossos morts, e vn mont fet e leuat de cossos de caualls espesseyats; on, tanta era la eleuacio e altea dels corsos morts qui stauen vns sobre

altres, que apparaxia que vn gran mur e alt se fos posat entre les ditas hosts. No creu quels mariners qui vingueren a la riba dita Eges, los quals veren que sobtosament hisque vna illa prop de Tarasia, en que lo adeuinador *determena que signiffica- [*U 33 v*] ua lo eternal Imperi de Roma e la destruccio dels de Massedonia, fossen axi espaordits ni esbalayts com eren aquells qui veyen aquesta batalla tan mortal. En la qual hac tan gran mont de homens morts, que com los de Cartayne comensassen de fugir e los Romans los volguessen seguir, axi los era difficil de passar per la gran multitud dels morts, com los era dura cosa passar per *les armes [*A 28 a*] dels enemichs. Adonchs, com la host dels Cartaginesos se desbaratas e comensas fugir del camp, la host romane los va datras tallant e matant. E com, perseguint lurs enemichs, la vna part dels Romans sen puyas en los munts alts e laltre romangues bax en lo pla e circuis los camps, per la qual raho se comensas ya descapdellar, e los senyalers qui portauen les banderes ab los mestres de las armes se desjunyissen, per la qual raho lo caualler, vegabunt, puguere perdre la batalle ab soptoses impetuositats e po*sar macula en lo die tant glorios, [*U 34*] Scipio, capita saui e de gran consell, torna a degut orde tota la host sua, donant certs senyals. Car tantost quel trompeta hac sonat, tot hom se refferma, e cascu tornant asse bandera, ordonaren se tots en se aç primera, e concorrent en aquell orde per fer altre batalle, dispergiren se en destruccio de lurs enemichs. On, axi com lo vent austral, qui es terbolos, constreny les aygas de la pluge en los nuuols e apres que ha tronat gita dessi pluge mesclada ab calabruxs e tempestat enemiga de terra, axi matex Scipio, com la sua host fos escampada en munts

e en plans, hon feyan gran dissipacio de gents, collils e restrench los cascu en son senyal e bandera; e apres dispergiren se per hauer la victoria. Jo creu que Deu tot ancios miraua tants cossors morts de gent fera e cruel, e tants trebaylls sots lo deu Mars en aquella hora molt furios, e gordaua quina [*U 34 v*] exida e fi deuian hauer aquestas * armes axi vigorosas. En aquest dia de aquesta axi forts e dura batalla dubtaua la fortuna e ya qui haura lo dret del sobiran imperi e qui tindra lo ceptra e lo sobiran grau. E si per venture la derrera sort hagues fauoreyat a Cartayne, ¿qui dubta que la cruel ciutat demunt dita no hagues senyoreyat tot lo mon e no hagues tengudes les regnas de tota la terra, e quel nom de Roma no fos ras de la memoria dels homens? Lauors, Italia, esquexada ab habitadors [*A 28 b*] stranys * e cruels, haguera mudat son linatge alt e generos, e Affrica fore estada molt major. Car si Grecia desarmade se ha pugut vsurpar lo seu nom, quant mes haguera fet Affrica en tants casos victoriosa! Mas la diuinal potencia, hauent merçe dels justs, ha soccorregut a nos, e Italia nos ha donat tal hom en temps axi cruel, qui axi com a forts e vigoros rebia e emparaue les forts dures batalles; qui fos vn solament qui foragitas dels Romans tots [*U 35*] los infortunis esdeue*nidors, en temps del qual la libertat fos e romangues segura per tots los anys seguents. Ja lo sol sen puyaue al mig jorn, e Scipio, tot ançios, qui hauia spaordides tantes ires esperaue lo pus fort de la batalla, lo qual no era gens huyat, ni cascat en lo cors, ni per calor, ni per naffres, ni per pols ques leua molt calenta e ardent; ans cridaue continuament que Anibal e ell se veessen ensemps es combatessen. Axi com la flamma qui deualla de Montgibell crema les pedres dels

monts qui li stan prop, e trenqua les rochas qui li contrasten, crema los arbres qui li venen al encontra, e les valls qui li stan al entorn cruxen totes de foch de soffre, axi matex, lo fer Scipio, aterre e destrouex, talle e mata tot quant li ve deuant, amoneste los seus, e cride, dient : « O cauallers romans : prech vos que siats vençedors o morts, e fets are tot quant porets. Aquesta batalla es carrera per anar a Roma o al cel. » Aquestas paraules cridaue Sci-*pio als de la sua host. Mas, Anibal, hom sens tota pahor, empara tota la força romana. E axis combaten ensemps los dos lamps del deu Mars : de la vna part sta Scipio e de la altre Anibal; e merauellas lo deu Mars de las batalles, que en la terra sian romasos tals dos mestres de cauallaria e tals ministres de armes. Prech a tots aquells qui volran dir que lo mon hage possehits semblants dos capitans de aquests, que callen sino volen esser atrobats maniffests mantiders; e hagen vergonya de fer mencio dels pobles de Asia, qui no saben que volen dir batalles. *Tingan scilenci los reys dels Partos, ni presta en asso la sua ma la gran Troya, ni la casa de Priamo, de la qual los poetas han cantats grans dictats. Car en lo camp de batalla de Scipio e de Anibal la host no era nuha darmes, no eren vestits de porpre delicade los combatents qui fugien, no eren naffrats de leugeres e flaques sagetas; ans la jouentut romane, forts e robusta, pres armes aspres e vigo*roses contra la host de Anibal, exercitade en diuerses guerres. A la qual host fa testimoni tota Espanya e la vigor de Italia, car lo dit Anibal hauia ya quax atterrats ab mil fets darmes los Romans, vençedors dels homens qui auenturauen totas cosas. Mas en aquesta batalla altre combatiment es estat e altres coratges. La vna host ha gran forta-

[*U 35 v*]

[*A 28 c*]

[*U 36*]

lea, laltre gran temprament, e abdues han egual oy; empero la host de Anibal acomulade comensa de fer loch e tornar atras. E lauores, Anibal, tot inflamat, crida altes veus : « O senyaler: not hauia yo donades aquestas banderas per tornar atras! ¿On ne vas? Mes val que les lexes esquinsades en mig dels enemichs. Aylas! ¿e ahon fugits? Aquesta carrere no es dreta. Venits; car anant per aquest cami trobarem nostres enemichs! Membreus que vosaltres sots de Cartayna! ¿e com vos pensats tornar a vostres cases, fugint? Errats, errats la via,
[*U 36 v*] *miserables ciutadans! Aquesta carrera que tenits, per la qual fogits, cami es quius porte a exili e carcer perpetual. » Dient asso, lo dit Anibal, anaue contra sos enemichs; hom imperterrit, tot furios, lo qual, fahent vergonya als de la sua host, ferma altre vegada la sua gent, e comensa nouella e derrere batalle, on se renouella gran mort e destruccio de homens. Mas Scipio se estrenyia e atterraue sos aduersaris, e sembraue cossos morts sobra la terra. O, forts perfidia e maluade! ¿E veure yo
[*A 28 d*] nulltemps que tantes e tan longas *batalles se fassen per deffencio e amor de virtut? No pens quels deus hagen axi oblidada la pietat quils es connatural que permeten lo mon perir per sola iniquitat. Vehent Anibal que los seus cobrauen cor, cridaue: « O cauallers: forts occorrets, occorrets, car fort prop es nostra victoria! » Dient asso meties en mig dels aduersaris ab la sua espase espauentable. Empero
[*U 37*] *los de la sua host, spordits, comensaren a tornar atras, poch apoch, e puys mes e mes, e nols poch retenir reuerencia de lur Capita que no fugissen. Adonchs, com se metessen en fuyta, Lelius Roma, los enseguex, e fir los en les spatles. E los Cartaginesos solten les regnas als caualls, e nols poch re-

tenir que no fugissen, la pietat de lur propria terra, ne la cura e ancia de lur singular vergonya, ni les pregaries, ni la honor de lur Capita. Adonchs, veent Anibal rompudes totas les suas açes e de tot descapdellades, e que los seus, spaordits, donauen la esquena, gira son cauall, e tot ploros fuig del camp. Obri la bocha e accusa deus e homens. E ve a vn loch dit Armetum, lo qual hauia amistat ab Cartayna, del qual loch se parti apellat per lo Senat de Cartayna. E apres de aquesta batalla lo dit Anibal no apparaxia en lochs publichs, axi com en los templas, ni en los mercats; * mas, furtant lochs secrets, tot trist e ploros, tanchas en vna casa escura e molt ceparada. Empero, com no pugues portar tan gran vergonya publichament ni amagada, anassen al rey de Ciria, dit Anthiocus, qui en aquell temps aperellaua gran guerra contra los Romans. Lo qual, com vehes Anibal, reebel axi com a joyell singular que Deu li hauia trames, e hac lo en molta honor. Empero, a la derreria, per lo gran enginy e astucia sua e per les detraccions dels enueyosos qui habunden molt en les cases dels reys, fou tengut per suspitos. Empero, tostemps consella lealment al dit *Rey, fermant lo en vna sentencia; so es, que per res no esperas venir a les hosts dels Romans, nils lexas cullir lurs forçes, mas quels hisques a carrera e quels donas la batalle en Italia; dient, que ni Roma ni Italia no poden esser venssudes sino ab vigor de Italia. E si lo dit Rey hagues tengut lo conseyll de Anibal, haguera pugut fer gran guerra als dits Romans. Mas, com menyspreant lo seu conseyll, los * Romans passassen en Grecia e en Asia, tantost se comensaren de afflequir les forçes del dit Rey. E com lo conseyll que apres demana fos massa tardat, lo dit Rey hac la fortuna contrariosa en algu-

[*U 37 v*]

[*A 29 a*]

[*U 38*]

nes batalles que hac ab los Romans, la error de las quals fou atribuida a Anibal injustament. Mas, com a la derreria lo dit Rey fos venssut, e entre les condicions de la pau fos la pus principal que Anibal fos liurat als Romans, sabut asso lo dit Anibal, quin fo certifficat per lo Rey Anthiocus, partis de aquellas encontrades. E menal la fortuna al Rey de Baticimia dit Purcia, qui era gran amich seu, al qual conquista merauellosa victoria contra son enamich dit Eumenes ab lo qual guerreiaua en la mar; car lo dit Anibal carrega lo nauili del dit Rey de olles, canters, gerres e diuersos vaxells de terra, qui eren plens de serps, scursons, calapets, vipares e de tots affarams; e com comensas la batalla e los enemichs veessen quels tirauen los dits vaxells, menyspresaren ho al comensament; mas apres quels vexells [*U 38 v*] foren * tranchats, e las serps ab les affarams corregueran de popa a proa, obtengue lo dit Rey victoria molt espauentable. Lo qual Rey Purcia fou molt inich e desconaxent; car com los Romans li tramattessen missatgers requirents quels liuras Anibal, no li dona loch e temps de fugir, semblant que feu lo Rey Anthiocus, ans, per obtenir gracia del dit poble vençedor, trames gents darmes quil prenguessen. [*A 29 b*] La qual cosa sentint Anibal, tempta * de fugir per vns lochs subterraris, per vias amagades que hauia fetas jus la terra, tement se ya de la pocha fe del dit Rey. E com hagues trobats aquells lochs circuhits de gents darmes, tornassen a la sua cambra. E aqui, querimoniayant moltas cosas del dit Rey maluat, hoste cruel, e dient algunes pochas cosas contra los Romans, qui axi anauen detras la sua mort com fos ya home vell, vehent quels cauallers armats se leuauen per pendrel e matar lo, com [*U 39*] no hagues es*peranse de la sua salut, arrancha vna

pedra preciosa que tenia en lo seu anell, jus la qual hauia veri inclus. E aquest anell portaua per soccorrer asse honor lla hont fortuna ho raqueris, e semblant anell portauen los reys. Adonchs, beuent Anibal lo dit veri, caygue mort sobtosament. E com aquells qui eren venguts per pendrel, ab temor si acostassen, trobaren lo que ya hac liurada la anima a qui millor dret hi hauia. Ffou soterrat en vna ciutat dita Libissa, e sobre lo sepulcre seu es scrit: « Assi jau Anibal lo gran guerrer. »

FÍ

DE « SCIPIÓ Y ANÍBAL »

LA
DESTRUCCIÓ DE JERUSALÈM

*COMENÇA [*p*^{4}]
LA DESTRUCTIO DE HIERUSALEM

Aci comença la destructio de la ciutat de Hierusalem; com la prengueren Vespesia, emperador de Roma, e son fill Titus, perço que Pylat li denegaua que no la tenia per ell, ans era sua propria; e axi mateix per veniar la mort de Jesu Christ; e aço feu per lo miracle que Deus li feu, que Vespesia era lebros, e guari per la virtut de Deu e de la Veronica, segons ques segueix.

Com Deu tramete a Vespesia, emperador, vna malaltia appellada cranch e lebrosia; e Climent preycaua amagadament, e lo Senescal del emperador hoyal ab gran voluntat.

APRES .xl. anys que nostre Senyor Deu fonch leuat en creu en Hierusalem, Vespesia [*qui*] era Emperador, e fonch fill de August Cesar, emperador de Roma, e de Alamanya, e de tota Lombardia, e de la terra dels iueus, e Roma era cap de tots los pagans; l Emperador Cesar adoraua ydoles e fahia adorar per tot lo seu emperi, e era be guarnit de riquesa daquest mon, e hauia vn fill prou saui, qui hauia nom Titus.

E axi com sta*ua en aquest delit, gloria e pros- [*v.*]

---

* Indicació del traspàs dels folis de l'incunable (Barcelona, 1493?).

peritat de aquest mon, no pensaua sino en donarse alegria e plaer; e Deu omnipotent miraua la gran error que en ell era, el qual error era en gran augment quant Jesu Christ pres per ell mort e passio; e fonch tant en aquell temps mantengut aquell error ab perseueracio, de ques segui la total perdicio del poble.

E trames li Deus vna malaltia, que hauia nom cranch, en la cara de Vespesia, entant que tot lo nas li menja e les galtes entro a les *gents* [dents], e tornaren li les galtes e la barba axi com si hom la li hagues pelada tota, que noy romas pel.

E lo Emperador fonch molt agreuiat e dolent de la sua gran malaltia, e tota la sua gent staua molt marauellada e trista; e feu venir metges, los millors ques pogueren trobar, e aquests metges, quant mes obrauen per guarir, la malaltia mes augmentaua; entant, que tots los metges lo desempararen, e diguerenli que res no li podia valer, sino Deus. E hauia li lo cranch ia menjades les galtes e lo nas, e cahia li per tot lo cors la lebrosia que tot lo menjaua poch a poch; e era tal adobat, que nos podia sostenir en los peus, abans li couenia iaure de nit e de dia.

En aquell temps que Deu vengue en terra, e anaua ab sos apostols e dexebles, vn de aquells, qui hauia nom Climent, fonch vengut en Roma: per la [p5] malesa dels pagans * e per la duresa del emperador no gosaue preycar sino amagadament; el senescal del Emperador, qui hauia nom Gay, en lo qual lo Emperador molt se fiaua sobre tots los altres, veu preycar simplament Climent [e] val ab molta de amor scoltar.

E quant fonch fora de la preycacio, ell sen ana dauant lo Emperador, e mirant lo, veu lo ta[n] mal

adobat, pres se a plorar molt agrament; e l Emperador dix : « Amichs meus; no ploreu, car los deus me
» han donada aquesta malaltia, e ells lam toldran
» quant los plaura; e preguem los ne fort, que si lam
» leuen e recobre sanitat, yols fare vn temple lo mes
» bell que iames fos fet. »

« Senyor » dix lo Senescal, « los deus nostros no
» creem que hagen poder negu de tolre ne de do-
» nar. Empero, senyor, en lo temps de August Cesar,
» vostre pare, hoy preycar e dir que en Hierusalem
» hauia vn gran Propheta, que mundaua los lebrosos
» qui eren tocats de aquesta malaltia, e als cechs tor-
» naua la vista, e als contrets fahia anar, e los morts
» resuscitaua[*i*]; e los iueus, per enueja que hauien
» de ell per los miracles que li veyen fer, accusaren
» lo a mort dauant Ponç Pilat, prebost en Hierusa-
» lem, e Pilat liural a mort.

» Axi que, los iueus leuaren lo en creu ab gran
» desonor, e feren li molts turments e vils, entant, que
» mori cruelment en lur poder. E tot aço tracta vn
» fals dexeble seu, qui hauia nom * Judes, quil vene e [*v.*]
» trahi per .xxx. diners dargent. E apres de la mort,
» hoy preycar que ell resuscita al tercer dia, e axi ho
» hoy dir e preycar. E perço si hom podia hauer al-
» guna cosa que lo cors del sanct Propheta hagues
» tocat, de qualseuulla malaltia que fos encontinent
» seria guarit, ab que ferma hagues en ell la fe. »

« Beu crech » dix l Emperador, « lo que tu dius,
» e es be semblant lo que dius, que los nostres ba-
» rons algunes vegades parlauen; e prech te e vull
» quem digues si saps que aqueix gran Propheta e
» Sanct cregua los nostres deus. » « Molt so maraue-
» llat, Senyor » dix lo Senescal, « de vos, com podeu
» creure que ell cregua los nostres deus, que ell era
» Senyor del cel e de la terra e de totes creatures, e

» altre Deus no es, ne pot esser, sino ell: perque yo
» crech, senyor, que si vos haueu vn baro fel vassal
» vostre, qui anas en la ciutat de Hierusalem per
» veure si poria hauer alguna cosa hon lo sanct
» Propheta hagues tocat, que vos sens dupte guarri-
» reu de la dita malaltia. »

« Si axi es » dix lo Emperador « com tu dius, no
» prolongues mes temps, sino que faces apparell de
» anar alla; e si res trobes que satisfaça a la nostra
» salut, quens ho portes, e si per uentura lo sanct
» Propheta me pot guarir, per vosaltres tenir ferma fe
» en ell, yoll venjare; de manera que, axi com ell fonch
[p6] » venut per .xxx. diners, yo donare trenta iue*us
» per vn diner, qui en aquesta mort consentiren.

» E quant aço hauras cercat diligentment per
» Hierusalem, vull quem digues a Pilat, mon prebost,
» que molt es a mi greu, perque no ma trames lo
» trahut sino per tres anys e alme fallit per vj. anys;
» perque no li perdon, abans so molt agreuiat contra
» ell. » « Senyor » dix lo Senescal: « be complire lo
» vostre manament, si a Deu plau. » E parlaren molt
los dos de alguns altres affers.

E abtant lo Senescal comona a Deu lo Empera-
dor, e feu apparellar honradament lo que mester
hauia al dit viatge. Empero no volgue menar grans
companyes, ni gran brogit de gent, sino .x. caua-
llers nobles, e besties, e scuders tants com eren
mester. E altra vegada ell comana a Deu l Empe-
rador, e pres comiat de ell, e apres de tots los altres;
e partis de Roma.

E vengue fins a Barlet per terra, e aqui ell feg ap-
parellar vna nau; e recollis aqui ab sa companya,
e començaren de nauegar. E nauegaren tant, fins
que, per voluntat de Deu, vengueren a Acre. E com
fonch en Acre, recollis en vn le[n]y, entro a la Soria;

e de Soria vengue en Hierusalem. E alberga, amagadament e celada, en la ciutat ab vn saui iueu, lo qual hauia nom Jacob.

E quant lo Senescal hague tres iorns en la ciutat aturat, que nos donaua a conexer, Ja*cob son hoste [v.] lo pres per la ma, e dixli : « Hoste, senyor e noble » hom: digau me celadament don sou, ne de qual » loch, ni perque sou en aquesta ciutat: car per cert » en ma fe vos podeu fiar ab mi en totes coses; en- » cara, per la noblesa e bondat que en vos veig, » promet donar vos aiuda e socors en tots vostres » negocis, celadament o manifesta, o en aquella » millor manera que vos vullau. »

E lo Senescal, quel hoy axi parlar, dixli : « Se- » nyor hoste: puys axi me prometeu en fe la vostra » aiuda, dir vos he qui so e de hon so e perque » vinch: yo, senyor, so de Roma, e so Senescal del » molt poderos noble baro Vespesia, Emperador de » Roma; e so açi per aquesta raho que yous dire: » nostre Senyor, beneyt sia ell, ha trames vna gran » malaltia sobre la persona del molt noble baro » Vespesia, Emperador damunt dit, la qual dien » metges que es lebrosia, e ha li ia desfeta tota la » cara, e es li deuallada en la persona, de manera » que tot lo menja, e nos pot sostenir en los peus, » abans li coue iaure nit e dia.

» E axi, senyor, yo so vengut perque es stat a » nosaltres recitat, en Roma, que aci en Hierusalem » mataren gran temps ha vn sanct Propheta, sens » raho e ab gran tort, qui hauia nom Jesus de Nat- » zaret, lo qual Ponç Pilat iutia a mort. E hauem hoyt » dir que, si algun malalt, de qual se uulla malaltia » que hagues, tocas alguna * cosa hon lo sanct Pro- [p7] » pheta hagues tocat, encontinent seria desliurat » hauent ferma fe en ell. E si vos, senyor hoste,

» sabeu alguna cosa de virtut, que pogues esser
» bona a la sanitat del senyor Emperador, yo se
» quen haureu gran guardo de ell. »

Com lo Senescal del Emperador ana en Hierusalem e posa a casa de Jacob.

JACOB, que hoy que ell era Senescal del senyor Emperador de Roma, leuas en peus e humilias molt a ell, e dixli : « Senyor hoste : vos siau be ven-
» gut, axi com noble senyor e honrat; e siau cert que
» yo so aci per seruir a vos e lo noble senyor e hon-
» rat Emperador de Roma de la mia possibilitat e
» poder, e so cert que, ab la aiuda de nostre Senyor
» Deu, yo trobare spedient tal que sera molt bo a la
» salut del seu cors, car certament yo so fort agre-
» uiat del seu mal e gran treball.

» Senyor hoste » dix Jacob, « en Galilea ha vna
» fembra, que ha nom Veronica, que era lebrosa. Lo
» dia de la passio del sanct Propheta, e lo dia que li
» donaren la greu passio e mort, ella fonch aqui men-
» tre li corrien la vila ab la creu al coll, e lo sanct
» Propheta suaua de la gran passio que passaua; e la
» dita fembra hauia gran congoxa de ell, per la fe
[*v.*] » quey ha*uia. E tenia vna touallola, e lo sanct Pro-
» pheta, agreuiat de la passio e pena que passaua,
» dix a la dita fembra : « Torcam aquesta suor. »
» E ella presta li la touallola; e quant se fonch tor-
» cat e exugat, torna lay; e ella pres la touallola e
» anassen al peu de la creu, e aqui ella ploraua la
» sua mort, ensemps ab la mare del Propheta, que
» hauia nom Maria, la qual fahia molt gran dol.

» E la dita Veronica mira la touallola e veu hi
» empremptada la faç de Jesus; e dixli la mare del

» Propheta: « Veronica: tocaten, e tantost seras gua-
» rida. » E ella encontinent tocassen, e fonch promp-
» tament guarida e tan munda com iames fos stada;
» e aço per virtut del sanct Propheta, ab la qual toua-
» llola son guarides moltes e diuerses malalties. E per
» amor de mon senyor lo Emperador yo trametre a
» la fembra, e crech que per prechs meus e del
» senyor Emperador ella sen ira en Roma ab vos,
» e ab la aiuda de Deu tinch crehença guarra e cu-
» rara lo senyor Emperador de la sua malaltia. »
« E de aço vos prech » dix lo Senescal « sobre totes
» coses del mon, que façau e procureu de manera,
» que yo men vaia ab bon recapte del que satisfa
» pera la sua sanitat, car siau cert ell vos ne retra bon
» guardo, axi com a vos pertany. » E tantost Jacob
trames per aquella dona Veronica; e ella vengue a
Jacob, e tots tres entraren sen en vna cambra, e
parla*ren molt Jacob e lo Senescal. E Veronica [p[a]]
dix axi, que per honor de Deu primerament, e per
tal que ella pogues ampliar la sua virtut, ab molta
voluntat sen iria a Roma ab lo Senescal; e si ella
podia rectificar lo Emperador en la fe catholica,
ella li recaptaria gracia ab Deu de la sua sanitat.

Com lo Senescal e Veronica sen tornaren de Hierusalem en Roma.

ABTANT lo Senescal apparellas de tornar en Roma ab aquella dona, e preparas ab totes ses coses, segons mester hauia; e dix a Jacob: « Señor: a Pilat hauria gran mester dir algunes
» coses de part del Emperador, car yo he necessari
» la sua resposta. » E Jacob dix: « Senyor: yous hi
» fare companya ab molta voluntat, e crech lo troba-

» rem dauant la porta del temple nou, ab sa baronia
» e ab sa caualleria, que te aqui molt gran cort per
» la gran festa que celebrem huy en Hierusalem.
» E es aqui Archelaus, fill del rey Herodes, e lo
» nebot del rey e molts altres barons honrats. » E
Jacob, ab lo Senescal, anarensen a Pilat; e trobaren
lo dauant lo temple, axi com Jacob hauia dit, ab
molta gran baronia e molts nobles. E lo Senescal
saluda a Pilat e Iacob humilias a ell, e nos cuyda
[*v.*] gens Pilat que ell fos del Emperador missat*ger ne
Senescal, ni que vingues per raho del trahut demanar;
e perço Pilat rete breument les saluts ab molt
ergull e superbia.

E lo Senescal, stant de peus, comença de dir:
« Senyor: missatger e senescal so del molt noble,
» poderos e honrat baro Vespesia, Emperador de
» Roma, e per aquelles matexies paraules que ell
» me feu manament queus digues, vos vull dir la
» mia missatgeria: e tramet vos a dir que de .viiij.
» anys ença, que lo molt noble, poderos baro, Cesar
» August, Emperador de Roma, pare seu es finat, e
» no li haueu trames lo trahut de Hierusalem, sino
» per tres anys, e haueu lo li cessat per .vj. anys;
» perque nous ho perdona, abans es fort agreuiat
» contra vos. E axi maneus per mi quel trahut
» dels .vj. anys fallits li trametau decontinent, e que
» doneu fe al que yous dich; empero veus aci la
» sua letra ab son sagell, la qual a vos tramet. »

E Pilat guarda lo Senescal ab molt malt esguard
e menyspreaua rebre la dita letra; fins que lo rey
Archelaus e altres barons li digueren que rebes la
letra del Emperador, e que legis aquella, e segons
que trobaria, ab sos barons e ab tot son consell
faria resposta al Emperador; e que ves lo que trametia
a dir lo Emperador.

*Com Pilat pres la letra del Emperador e hague con-sell de Archelaus * e de son Senescal.* [q[1]]

ABTANT Pilat pres la letra, e pres lo rey Archelaus per la ma; e feu cridar son Senescal, e lo nebot del rey Herodes, e dos consellers del seu secret, e axi foren .vj.; e entrarensen dins lo temple, e legiren la letra, e dehia axi :

« De nosaltres, Vespesia, per voluntat dels deus » Emperador de Roma, e de Alamanya, e de tota » Lombardia, e cap de tot peganisme; a tu, Ponç » Pilat, prebost nostre en Hierusalem, saluts not » trametem, abans son agreuiats contra tu, perço » com de nou anys ença quel noble baro pare nos» tre es finat, nons has regonegut ni trames lo trahut » de Hierusalem, sino per tres anys, e has lons fa» llit per sis anys; perquet diem e manam que, en» continent, vista la present letra, nos trametes lo » dit trahut dels sis anys ab lany present, per Gay, » amat senescal nostre. Data en Roma, etc. »

E ell desplegua la dita letra, e desclosa e legida, demana de consell al rey Archelaus e a son Senescal e a sos consellers, quina resposta faria sobre lo dit fet al Emperador. E lo rey Archelaus respos tot primer, e dix : « Señor Pilat: yo veig quel Empe» rador es fort agreuiat contra vos, e parla fort » agreuiadament e ergulosa, e emenaça en saluts ; » vos teniu molt bona ciu*tat e ben guarnida de [v.] » bones gents e de moltes viandes, e per aquesta » raho lo Emperador nous pot donar negun dam» natge dins la ciutat, com que ell ne reba axi ma» teix ab sa baronia ni ab son poder.

» Empero be pot assetiar la ciutat, mas dich vos » per cert,que en lo seti ell noy pot aturar molt,perço

» que no haura aygua de fora per al seu exercit, si
» donch ya noy va al pou del diable, ço es hon era
» la ciutat de Sodoma e de Guomorra, quey ha be
» tres leugues; e passaran molt gran perill e enuig
» grandissima tanta gent: e axi, si yo era en vostre
» poder, yo faria aquesta resposta al Emperador:

» Que ell guardas be Roma e son imperi de tots
» sos enemichs, que sius fareu vos de ell e de tots
» vostres enemichs; ni de Hierusalem daqui auant
» trahut haura, nil conexeu per Senyor en Hierusa-
» lem ne sobre vos.»

E Barabas, son Senescal, e los altres consols, loaren molt lo consell del rey Archelaus, que noy hauia mester milloria, sino que breument donas sa resposta al Senescal del Emperador, segons que lo rey Archelaus hauia dit e consellat: que baroniuolment se podia defendre contra lEmperador e son poder.

E Pilat tenguessen molt per be consellat; e, ab la letra en la ma, e ab lo rey Archelaus par a par ab son Senescal e ab aquells de son consell, vingueren [9[a]] hon hauien iaquit lo Senescal del Empe*rador e los altres barons. E tots leuarense; e Pilat assegues en son loch, e sehent va dir:

« En Senescal: tornau vosen al Emperador, e
» digauli breument que yo altre Senyor no conech
» en Hierusalem sino yo; e guard ell be Roma e son
» imperi de sos enemichs, que sim fare yo Hierusa-
» lem de ell e de mos enemichs.» E hague ni alguns de sos barons que hagueren per bona la sua resposta; hague ni daltres, als quals sabia molt greu, e murmurauen com se desexien del Emperador, considerant lo damnatge que sen podia seguir.

E lo Senescal del Emperador leuas de peus, e dix: « Senyor Pilat: a mi es greu com aytal res-

» posta portare al Emperador, e voldria que millo-
» rasseu en vostre consell, car per cert nol haueu
» hagut bo; e si lo trahut al Emperador trameteu,
» pora esser que tornareu en sa gracia. »

E Pilat pres se a mirar lo e feu li leia cara e aspra, e dix li: « Nosaltres nos tenim molt per contents
» e pagats de nostre consell; e tornau vosen prest
» ab la resposta que haueu haguda, e nous trigeu. »

Abtant lo Senescal veu que Pilat era agreuiat contra ell, partis de prop ell, e anassen ab Jacob a son albrech; e apparella ses coses, e ab la dona na Veronica ell sen torna en Roma.

E lauores lo Emperador hauia mana*des grans [*v.*] corts en Roma, de reys e de comptes e daltres nobles cauallers e barons e princeps, perque volia son fill Titus coronar emperador, perço que ell era molt afflegit e constret de la sua malaltia de lebrosia.

En aço l Emperador hoy dir que lo seu Senescal era vengut de la missatgeria hon ell lauia trames, de que hague en si mateix gran consolacio e goig; e poch apres vench li lo Senescal dauant, e los dos hagueren gran alegria; e perque nol agreuias, no li volgue dir res del fet de Pilat, mas dixli: « Senyor,
» alegrau vos, car aci ha vna dona que es venguda
» ab mi de Hierusalem; la qual hauia aquesta vostra
» malaltia, e en lo temps quel sanct Propheta pres
» mort e passio en Hierusalem se troba vna touallo-
» la, en la qual es lo caracter e figura de la faç del
» sanct Propheta, per virtut de la qual la bona dona
» es guarida; e ha guarides persones de diuerses
» malalties. E axi, señor, vos haiau fe en les paraules
» que la bona dona vos dira, e creheu en aquelles,
» car yo so cert que prest, senyor, cobrareu sanitat
» encontinent. »

« Axi, puys aço es veritat, » dix lo Emperador « vos

» e ella siau be venguts. » E la dona Veronica stigue tota aquella nit en oracio, pregant Deu Jesu Christ que volgues fer miracle e virtut, de manera que lo Emperador cobras la salut, e que li inclinas lo seu [f³] cor a creure la * Trinitat e la sancta fe catholica, e rebre lo sanct baptisme ell e les sues gents.

La relacio que lo Senescal feu al Emperador

Ementre que Veronica staua en oracio, vna veu li vench que li dix : « Veronica: dema ten iras » al Emperador e trobaras vn hom axi vestit com tu, » e ha nom Climent; appella lo per son nom e parla » ab ell, e dona li la touallola; e ell e tu ensemps, ab » la virtut de Deu, tornareu la sanitat al Emperador, » e apres Climent preycara al Emperador e a les sues » gents, segons que lo Sanct Sperit li suspirara. »

E de mati, mentre que lo Senescal e Veronica anauen al Emperador, en la carrera Veronica se encontra ab lo bon hom, del qual hauia hoyda la veu, e cridal per son nom; e Veronica parla li en quina manera ell[a] era aqui, e perque li era venguda aquella veu, ques deuien encontrar ab ell, e anar al Emperador per retre li la sanitat de part de Deu.

E respos Climent, e dix : « Aximateix me es con» tengut aquesta nit e reuelat, perque anem per ma» nament de Deu alla, e exemplarem la virtut sua e » la sua fe, si a ell plau. » E, ab lo Senescal ensemps, ells sen anaren al palau del Emperador, e dix li lo Senescal : « Senyor: veus aci aquesta bona dona [v.] » Ve*ronica, que, per amor del sanct Propheta, e per » honor vostra, e per la vostra sanitat, ha treballat e » pres esforç venir de Hierusalem fins aci; e veus aci » aquest bon hom Climent, que era dexeble del

» sanct Propheta, e sap tota la vida del sanct Pro-
» pheta e los miracles que ell feu en sa vida, e sap
» com lo auoriren en Hierusalem a gran tort, e yo
» he vist lo loch hon lo turmentaren, el crucifica-
» ren, el soterraren. »

E Climent e Veronica entraren sen en lo palau, e vehian en la cambra hon iahia lo Emperador, e saludaren lo; el Emperador rebels les saluts molt benignament; e Climent comença a dir: « Empe-
» rador, Senyor: aquell sanct Propheta, en lo qual tu
» has gran fe quet retra sanitat, es ver Deus e ver
» hom, Pare e Fill e Sanct Sperit, e Senyor del cel,
» e de la terra, e de tu, e de nosaltres, e de tots los
» altres chrestians, lo qual mataren los iueus lo dia
» del diuendres en Hierusalem, en quant era hom,
» de voluntat sua, no pas per força, mas perço que
» la Scriptura e les prophecies fossen complides.

» E dich be que no per força, mas per voluntat
» sua, volgue pendre mort. Car si tots quants
» grans darena ha en la mar e en la terra, tots
» fossen gents en aquell dia que ell pres mort, e
» fossen totes les gents aiustades contra ell, noy
» hagueren poder, car, com ell se volia, era inuisible
» que nol podien veure: e perço de voluntat sua
» rebe mort, e no per força; empe*ro no son sens [q4]
» culpa los falsos iueus qui mort li donaren, abans
» son culpables, entant com, en vituperi e desonor
» sua e per enueia que li portauen del seu saber e
» de la sua virtut, li feren molts scarns en la sua
» passio, e meniant e beuent ab ell lo trahiren.

» E axi preguem lo ab molta humilitat e reueren-
» cia que, per virtut de aquella sancta passio volun-
» taria, e per virtut de aquella sancta faç que ell re-
» presenta e significa en aquesta touallola lo dia de
» la sua passio, e Veronica, que aci es, en aquell dia

» beneyt rebe sanitat de la sua lebrosia, que axi li
» placia per la sua virtut que tu, Emperador Ves-
» pesia, en aquest dia e hora pusques rebre del teu
» cors e de la tua anima sanitat de la tua malaltia,
» encontinent que la hages adorada e tocada. »

E Climent en aço acostas al Emperador, quel volia tocar ab la touallola; e l Emperador posa la sua ma dauant e pregual que cessas vn poch.

Com lo Emperador adora la Veronica hoy[da] la preycacio de Climent

E Climent tingue fantasia e pensament que lo Emperador se aturas perço que nol volgues creure ne adorar en la faç de Jesu Christ. E lo Emperador feu cridar son * tresorer; e vench li dauant [*v.*] e mana li que apportas dauant la caxa hon staua la sua corona emperial e la sua spasa de virtut. E lo tresorer apporta la caxa dauant lo Emperador, la qual caxa era molt noble e ab launes dargent tota forrada, e tenia tres tancadures e tres claus, cascuna de sa manera no semblant la vna de laltra.

E l Emperador tenia les claus ab si: e feu posar dauant si vn bell pali e honrat, e feu obrir la caxa al seu tresorer, e feu ne traure la corona emperial, la qual era enbolcada en tres draps dor. E quant la hagueren desembolcada daquells draps, la cambra reluhia e resplandia, que apenes hom podia tenir los vlls en aquella resplandor de pedres precioses quey hauia. E aximateix feu traure dauant si la spasa, e feu posar la corona e la spasa en aquell noble pali.

E dauant ella ell se agenolla, e ab ses mans plegades ell dix axi : « Nosaltres prometem sobre nos-

» tra fe, e sobre aquesta corona emperial e spasa
» nostra, que si per voluntat de aquest sanct Propheta
» e per virtut de aquesta sua faç, la qual me dieu
» fonch transfigurada lo dia de la sua passio en aques-
» ta touallola, que si nosaltres rebem sanitat de nos-
» tra malaltia, encontinent apparellarem de anar en
» Hierusalem e veniarem baroniuolment la sua mort. »

Abtant feu leuar la sua corona e la spasa, e tancaren la caxa * axi com ia era; e dix a Climent que ab ses oracions e ab ses paraules lo tocas ab aquella touallola, e preguas lo Propheta que ell cobras la sanitat. E Climent, quant hague feta oracio enuers Deu, los genolls ficats en terra, e Veronica per lo semblant agenollada, toca lo Emperador ab aquella touallola e feu li adorar la faç de Jesu Christ, e encontinent lo Emperador romas axi san e pur, net e curat, que no mostra iames fos stat detengut de semblant malaltia, e fonch axi leuger e temprat que caualler que fos en sa cort. [q^6]

Aqui mateix ell demana los seus vesti[t]s, e com los li hagueren aportats, vestis e apparellas molt ricament, e ab gran alegria ell rebe Climent e Veronica, e feu grat e gracies e laors al sanct Propheta quel hauia curat, e ells quey hauien treballat; e dona li veiares fos exit de grans cadenes e de grans presons; e mana a tots aquells de la sua cort que per Climent e per Veronica fessen axi com per la sua persona.

E demana a Climent e a Veronica que volien del seu emperi, que demanassen viles, o castells, o ciutats, saluant Roma que era cap del seu emperi, que tot los ho atorgaria; e Climent dix: « Senyor: nosal-
» tres no volem viles, ni castells, ne ciutats, ne tresor,
» car tot aço no es sino terra e vent, e de pocha du-
» rada segons laltre segle * en lo qual hauem perdu- [v.]

» rablament star, e sens fi »; mas que volien de ell tanta de honor e de gracia, que pus Jesu Christ lo hauia sanat e tret de tan grans penes e torments, e deliurat de vna tan gran malaltia, que ell rebes lo sanct baptisme, e que tingues la sancta fe catholica, e la fes tenir a tota la sua gent.

E l Emperador dix a Climent: « Nosaltres vos » donam licencia que per tota nostra terra preyqueu » e mostreu la fe e la vida del sanct Propheta, e que » doneu baptisme e absolucio a aquelles gents que » vos poreu; e nosaltres prometem vos que, enconti- » nent sia*n*[-m] venguts de Hierusalem, nos bateia- » rem e tindrem la fe del sanct Propheta, axi com » vos nos administrareu. »

Abtant lo Emperador mana al seu Senescal que apparellas vn nauili e gents per passar en Hierusalem per venjar la mort del sanct Propheta; e lo Senescal dixli: « Senyor: per raho de la gran malaltia » que hauieu, yo nous volgui dir la resposta ab molt » menyspreu quel vostre prebost Pilat me feu en » Hierusalem: perque siau cert, senyor, que Pilat » ses alçat contra vos en Hierusalem ab totes les » gents que alli son; e tramet vos a dir per mi, que » vos guardeu be Roma de vostres enemich[s], que » sis fara ell Hierusalem de vos e de tots sos ene- » michs; hem haguera fet liurar a mort, sino per [*q*[6]] » alguns que loy desconsel*laren. »

E lo Emperador stigue vn poch en si mateix pensant, e apres ell dix: « Nosaltres, prebost, teniem » desliberat liurar a mort Pilat perço com iutia a » mort lo sanct Propheta; mas puys axi es, que ell » vol esser nostre aduersari, si hauer lo podem, » nosaltres li farem doblar la sua sentencia, entant » que li sera peior *per* [que] la mort. » Abtant mana al Senescal que apparellas lo nauili e les gents de

son emperi, per seguir lo en Hierusalem, e per assetiar e combatre Hierusalem ques era alçat contra lo Emperador.

Com lo Emperador feu apparellar grans nauilis per anar contra Hierusalem

ABTANT lo Senescal feu apparellar los dits nauilis ab viandes e gents, e quant foren apparellats e aiustats ab lo Emperador, foren fins a .c.xl. milia homens a cauall, e fins a .cccc. milia homens de peu de bon compte, e .xl. mil veles de nauilis en la mar.

E l Emperador mes se en la mar ab tota sa companya, e anarensen en Acre; e quant foren en Acre, aquells de Acre, que veren la multitud de la gent que venia ab lo Emperador, obriren les portes e donaren se al Emperador encontinent per fer a totes ses voluntats.

E quant lo Emperador tengue a sa ma Acre, feu liurar tots los iueus a mort, saluant alguns quen * [*v.*] pres a merce, perço que no consentien ab Pilat ensemps ques alçassen contra lo Emperador.

Pochs dies apres, lo Emperador ab ses gents, quant hague stablit e mesa guarnicio en Acre, anassen a [lo] castell de Jaffa, qui era prop Acre; e lo castell era be stablit e guarnit, entant, que ells se defensaren alguns dies del Emperador; finalment lo Emperador, ab gran batalla e moltes gents quey perde, pres lo castel; e feu liurar a mort tots aquells del castell.

E quant lo Emperador hague stablit lo dit castel de Jaffa de l[e]s sues gents, pres la vila a merce, e lo Senyor de Jaffa, ab son nebot qui hauia nom

Jaffiel, lo qual era home saui e bon caualler; e dix al Emperador que ell li donaria consell com facilment pendria Hierusalem, e que li hagues merce e nol deseretas; e lo Emperador dix li que li plahia molt; e Jaffiel anassen ab lo Emperador en Hierusalem, e quant foren en Hierusalem ab la sua gent e exercit, lo Emperador feu fer vn vall entorn de tot lo seu stol, entant que ell no hauia temor de sos enemichs.

E quant Pilat se fonch regonegut, veu assetiat al entorn Hierusalem, e spantas molt en strem, e demana de consell al rey Archelaus e a sos barons que era de fer; e lo rey Archelaus e sos barons donaren li de consell que defensas baroniuol*ment la [q⁷] ciutat de Hierusalem contra lo Emperador e son estol, que noy podien molt aturar.

E quant hagueren stat alguns dies de aquella manera, vn iorn Pilat e lo rey Archelaus e son Senescal de Pilat puiaren sen per vn deport al mur, per mirar lo estol del Emperador; e quant lo Emperador sabe que Pilat era pujat a les [al]menes dels murs ab alguns de sos cauallers, anassen vers lo mur la hon Pilat era, e demana qual era Pilat; e vn caualler anaua ab lEmperador qui conexia be Pilat, e dix : « Senyor: aquell es qui te la verga en la ma. »

E apres que lo Emperador fonch prop del mur, e hague mirat alt, dix : « ¿Qual de vosaltres es Pi-
» lat? » E Pilat dix : « Yo so aquell qui demanau. »
« Donchs » dix lo Emperador « tu es aquell lo qual
» Cesar August, pare nostre, noble Emperador de
» Roma, te comana Hierusalem, que regisses e go-
» uernases aquella per ell; e feu ten prebost seu en
» la ciutat de Hierusalem, que la tenguesses per ell e
» que li fesses cert trahut cascun any; e quant has
» sabut que nostre pare es stat mort, no has volgut

» a nosaltres mes fer trahut, sino per tres anys, e
» has fallit donar lons .vj. anys.

» E quant te trametem Gay, amat senescal nos-
» tre, ab letra nostra per demanar lo dit trahut, di-
» guist li que sen tornas, que no tenies res per nosal-
» tres, e que guardasse[-m] be Roma e nostre em-
» peri de nostres enemichs, que sem*blant faries tu [v.]
» de Hierusalem de nosaltres e de tots enemichs:
» perquet diem e manam que encontinent obres les
» portes de Hierusalem a nosaltres, per fer de la
» ciutat e de tu e de aquells que son aqui les nostres
» voluntats. »

E Pilat dix e respos que haurien son acort e son consell; e partis del mur, e entrassen en la ciutat per hauer son consell del dit fet, e quina resposta donaria al Emperador; e fonch al dit consell, e lo rey Archelaus dona de consell, que ell valerosament defensas la ciutat de Hierusalem contra lo Emperador.

E lo Emperador ab sos cauallers staua prop dels murs sperant resposta de Pilat, e Pilat vengue ab lo rey Archelaus en aquell loch hon hauia iaquit lo Emperador, e trobal aqui que l Emperador sestaua, e dixli : « Emperador: tornau vos ne a vostre stol
» e guardau lo be e vostre emperi, que sin fare yo
» Hierusalem de vos e de mos enemichs. »

Com lo Emperador parla personalment ab Pilat

LAUORS lo Emperador dix a Pilat: « Nosaltres te
» prometem sobre aquesta spasa e sobre la co-
» rona emperial, que per nosaltres en negun temps
» merce te sera atorgada, ne donada. » E gira son cauall e tornassen al stol ab sos cauallers, e re-

[q[8]] compta a Titus, son fill, * la resposta que hauia haguda de Pilat, com se fonch espedit de ell; e Titus fonch molt agreuiat de les paraules que li foren per son pare recitades contra Pilat, e feu infinides gracies a Deu com lo Emperador son pare nol hauia pres a merce.

E de continent mana apparellar los cauallers e les gents de cauall e de peu, per donar batalla contra aquells de Hierusalem, e quant foren tots apparellats, lo Emperador ab tots sos barons isque defora, entre lo vall e lo mur; e foren de homens a cauall ab lo Emperador .c.xx. milia homens. E Pilat e lo rey Archelaus, quant veren lo Emperador ab ses gents axi fora lo vall, apparellaren se ab ses gents de peu [e] de cauall; e foren ab Pilat e ab lo rey Archelaus .lxxx. milia homens a cauall e .cl. milia homens a peu. E encontinent mesclaren se e hagueren tant gran batalla entre lo mur e lo vall, que dura de mati fins a hora de nona, que iames cessaren de ferir e batallar.

En manera que de la part del Emperador moriren fins a .xx. milia homens de peu, e de part de Pilat entro a .xij. milia homens de peu e .viij. milia de cauall. E Pilat e lo rey Archelaus veren que gran mortaldat hi hauia de la altra part, tengueren consell segons que ia hauien ordenat, e feren replegar les gents. E lo rey Archelaus e Pilat ab sos barons e ab ses gents recolliren se en la ciutat. E axi com [v.] se recolliren, al en*calç quel Emperador li feu detras, aqui Pilat e Archelaus perderen moltes gents, e aqui mateix aquells del mur mataren e naffraren moltes gents al Emperador.

En aço Pilat e lo rey Archelaus retragueren se dins la ciutat, e lo Emperador tornassen a ses tendes; e quant lo Emperador hague stat alguns dies

e hague refrescat de gents, fonch molt agreuiat contra Pilat e Hierusalem, e porta altra vegada totes ses gents a Hierusalem per donar batalla a la ciutat.

Abtant, com foren entre lo mur e lo val e volien combatre la ciutat, Pilat e lo rey Archelaus ab sos cauallers a ab totes les sues gents isqueren fora la ciutat per fer batalla ab lo Emperador. E aquesta batalla fonch axi fort, que per cert dura del mati fins passada hora de vespres; e mesclaren se axi fortment, que tot quant era entre lo val e lo mur iahia ple de homens morts, e naffrats, e calcigats, de caualls, e de banderes e de homens capdals era tot ple.

E la bandera del Emperador hi fonch perduda e lo qui la portaua mori, e matal lo rey Archelaus, el qual fonch durament naffrat. E vn caualler del Emperador leua lo senyal del Emperador, e fonch hi naffrat de mort tant fort, que no visque sino dos iorns; e quant hora de vespres fonch passada, cascu replega ses gents. E Pilat e lo rey Archelaus ab tota * la sua gent retragues en la ciutat, e lo Emperador tornassen a ses tendes. [r[1]]

E en aquesta segona batalla moriren dels del Emperador vint e cinch milia homens de cauall e .xxxij. milia homens de peu; de que restaren molt despagats e mal contents dels gents que hauien perdudes, e lo Emperador resta molt agreuiat en si mateix de tan bon baro quey hauia perdut en la batalla.

E quant dos iorns foren passats apres que la batalla fonch passada, Jaffiel de Jaffa, aquell saui caualler, vench dauant lo Emperador, e dixli: « Senyor: vos sou vengut per pendre Hierusalem; per » cert es molt richa ciutat, e molt fort, e molt noble,

» e molt be guarnida, alta de murs, moltes torres e
» bastides, e molt be valleiada, e ha de dins qui la
» defen: e axiu sabeu be vos, senyor, que Hierusa-
» lem nos pot pendre en bona manera, sino que
» gran temps la tinguesseu assetiada, e que per
» aquesta via laguesseu a pendre, vos e vostres
» gents si destroirien totes en la manera que co-
» mençau, abans que de Hierusalem no haurieu res.
» Empero, si vos, senyor, lo meu consell voleu
» pendre, senyor, vos haureu la ciutat sens gran
» perill de vos e dels vostres. » E l Emperador res-
pos e dix : « Jaffiel: nosaltres hauem gran temor
» per ço que no tenim aygua, sino molt luny; e les
» nostres gents se clamen que han gran defalliment
[*v.*] » de aygua, e totes les besties perexen * de set; e
» axi volrien saber en que manera mes prest porien
» pendre la ciutat, e quens ne tornassem ab gran
» honor. »

Com Jaffiel dona consell al Emperador com poria pendre Hierusalem.

ABTANT respos Jaffiel al Emperador, e dix axi: « Senyor: vos haueu molts camells, bruffols
» e bous en vostre emperi; feu los tots matar e los
» cuyros sien be adobats e salats, e sien tramesos
» aci per mar e per terra, e yo, senyor, cobrir vos
» he tota la vall de Josaphat de cuyros, e tots iorns
» podeu tirar ab .x. milia besties, o mes, aygua del
» pou del diable, qui es luny dues leugues; e abans
» que .xv. dies sien passats, vos, senyor, haureu
» prou aygua en la vall aquesta, e stareu vos e tota
» vostra gent axi delitosament com dins en Roma.
» E Hierusalem, abans que sien passats dos anys,

» la ciutat sera destruida de fam, per la gran multi-
» tud de la gent quey es; e lauors retran se volun-
» tariament a la vostra senyoria. » E quant lo Em-
perador hague hoyt aço de Jaffiel, tengue per bo e
per saui lo seu consel; e feu lo maiordom e procu-
rador del dit fet.

E decontinent Jaffiel sen ana en Roma per ma-
nament del Emperador, e en poch temps ell ven-
gue ab molt gran poder de cuyros, segons que
haueu en*tes; e encuyra tota la vall de Josaffat, [r²]
e feu tirar aygua ab .x. milia besties, e ab mes,
de dia e de nit; e quant .viij. iorns foren passats,
tota aquella vall fonch plena daygua. Lo Empera-
dor, com hague vist aço, resta molt content e ale-
gre, e pres en grandissima amor a Jaffiel; e sobre
tots los de sa cort lo amaua e li portaua gran di-
lectio.

Pilat e lo rey Archelaus, qui veren la vall de Jo-
saffat plena daygua, foren molt despagats, e mara-
uellaren sen que era stat. E dix Pilat: « Cert, Jaffiel
» li ha donat aquest consell; que lo Emperador ha
» feta encuyrar la vall de Josaffat per consell de
» Jaffiel, que ia algunes hores sen rahonaua ab mi;
» e so cert que Hierusalem nos podia pendre, sino
» en aquesta manera; perquem penit molt com
» lauors nol fiu liurar a mort, e siu hagues fet, lo
» Emperador no haguera hagut aquest consell. »
E perço diu Pilat, que tot Senyor de terra deuria
liurar a mort tot hom que subtileses, ni enginys
o stucies mostra, ni li diu, prestantli consell per
pendre son castell o fortalesa.

Com lo Emperador assetia la ciutat de Hierusalem.

DAQUESTA hora auant lo Emperador stigue ab tant plaher e delit com dins en Roma, e mana be assetiar la ciutat, en manera que negu podia [*v.*] entrar ni exir sens * licencia e manament de aquells del exercit; e Pilat stigue dins la ciutat molt stretament ab tota sa gent; empero Pilat e lo rey Archelaus eren tots iorns guarnits entre lo vall e lo mur ab ses gents per fer batalla ab lo Emperador, e lo Emperador feu manament a les sues gents que no isquessen fora lo vall; e noy exia negu, entant que Pilat e lo rey sen tornaren ab lur poder dins la ciutat.

E quant fonch discurs de temps passat, e la ciutat fos stada stretament assetiada, fa*n*[-m] se mes tan gran en Hierusalem per la gran multitud de les gents que dins eren, que les gents se menjauen les besties, les quals tenien pera son lauor, e les vnes se menjauen les altres, per no hauer hi herbes ne res que menjar poguessen, finalment totes les altres carns, e gats: fins les rates aguaytauen per los forats, axi com fan los gats, que les poguessen menjar.

Entant que la regina dAfri, que sen era alli venguda, stigue ab ses dames e donzelles en tan gran stret de fam ab tota sa companya, que vna filla sua e vn fill de vna noble dona amiga sua se moriren de fam; e quant foren morts, elles abdues per la gran fam que passauen hagueren de consell ques menjassen aquelles dues infantes, e rostiren les tanprest.

E lauors fonch complida la paraula de Deu, la qual dix lo dia de rams, que temps vindria, que se- [*r*³] ria tan gran fam en Hierusalem, que * la mare menjaria lo fill per fam.

E quant Pilat sabe aço e lo destret de la fam que era en la ciutat, resta molt esmayat, e lauors conegue que la ciutat era del tot perduda; e parla ab lo rey Archelaus en secret, e dixli que ell anas al Emperador, e quel pregas hages merce de les gents e de la ciutat; car ell era de acort e tenia preposit de liurar li la ciutat, si ell los prenia a merce, que no destroys a ell ne les sues gents que alli eren.

E sobre aço lo rey Archelaus, ab .xx. de sos nobles cauallers, ana al Emperador e parla de aquest fet ab ell; e lo Emperador dix li: « Vos dieu a » Pilat que, si ell e vosaltres nous meteu en mon » poder ens liurau la ciutat, e tota la gent de Hie» rusalem, de fer a totes nostres voluntats, nosaltres » los rebrem e tractarem en altra manera que no » fariem. »

Com lo rey Archelaus se desespera.

En aço lo rey Archelaus desesperas de la merce del Emperador, e tornassen trist ab gran desconort la via de la ciutat. E quant fonch entre lo mur e lo vall, apartas de sos cauallers quasi mostrant exir a deportar, e quant fonch luny descaualca de son cauall, e tragu la spasa e fica lo pom en la vora de la riba, e posas la punta en dret lo cor e mes les fins a la creu de la spasa, e mo*ri aqui. [*v.*]

E sos cauallers, quil cridauen, anaren hi, e trobarenlo aqui mort; e prengueren lo cauall, e anaren sen molt desconsolats e dolents la via de la ciutat a Pilat, e recomptaren li la resposta cruell quel Emperador hauia feta, e de la manera que lo rey Archelaus se era mort, entre lo mur e lo vall, ab la sua spasa.

E quant Pilat hoy aço, feu molt gran dol e gran desconort de si mateix; empero en aquella hora ell encara hauia alguna sperança quel Emperador lo prengues a merce, si ab ell pogues parlar; e feu se venir tots los millors homens de la ciutat, e dix los axi:

« Barons: yo conech que no puch mes contres-
» tar al Emperador; axi, abans no muyram mala-
» ment a fam, donemnos a la merce del Emperador:
» anauvosen, e tot quant or e argent trobeu e pe-
» dres precioses, moleu ho tot, e donau ho a
» menjar a les gents de Hierusalem, axi als pobres
» com als richs, per tal quel Emperador e ses gents
» no sen pusquen enrequir; e apres retrem la ciutat
» al Emperador, car nons podem mes auant sos-
» tenir. »

Com los promens de Hierusalem se veren catius, e feren retrets a Pilat de la sua culpa.

[r4] ABTANT aquells de la ciutat tots plorant digueren a Pilat: « Mal consell ha*ueu hagut del
» rey Archelaus com lo creguereu de fer contrast al
» Emperador e de alçar se contra ell ab la ciutat;
» certament, nos fa gran pahor que ell nos vulla
» pendre a merce neguna; car de .ccc. milia perso-
» nes o mes que hauia en Hierusalem, totes les
» haueu fetes morir e destroyr, en tant, que no
» romanem sino nosaltres, qui som entro a mil
» homens; e valriens mes fossen morts, que sperar
» merce del Emperador. »

E Pilat dix los: « Barons: nous spanteu axi, que
» yo he fe, que si puch parlar ab lo Emperador, yo
» recaptare merce de ell pera mi e pera vosaltres.

» E per uentura, si yo no puch recaptar merce a
» mi, si la recaptare a vosaltres. »

E partiren se dauant Pilat e cercaren per la ciutat promptament tot lor e largent, e les pedres precioses, e molgueren ho tot ab molt gran dol, e ab grans gemechs meniaren ho tots.

E a cap de tres dies que fonch fet aço, vengueren aquells mil homens dauant Pilat, e digueren li que hauien fet son manament, e ques dispongues en lo que deuia fer : [e] que morts e destrets eren de fam; e Pilat mirals en la cara, e a reguart mira lo castell e la ciutat; e pres ne tan gran dolor en si mateix, que ploraua tan agrament e gemegaua, que lo cor li cuydaua sclatar sperant lo greu iuy, lo qual hauia de venir.

E pensant la dolor de les gents viues que vehia dauant, e * la gran perdicio e mortaldat que era stada en Hierusalem per ell, e pensant com per sa culpa perdria a si mateix e les gents, e tanta honor, e tan noble ciutat com Hierusalem era; e amaga lo seu cap ius lo mantell, e stigue cubert ab lo mantell plorant, que haguera hom anat mes de vna leugua; e los qui li eren en torn feren axi mateix molt gran dol. [*v.*]

E quant molt hague estat axi, alça lo cap e dix los : « Barons: que yo demanas a vosaltres perdo
» nos pertany, ne es cosa deguda me perdoneu,
» attes lo damnatge que yous he fet, entant, que
» sentencia noy basta a la mia iniquitat. »

E lauors respongueren alguns dels millors, e digueren li: « Senyor Pilat: be conexem tots en la
» vostra cara, que si nosaltres som dolents e despa-
» gats, que tant dolent e despagat sou vos per vostra
» honor e noble ciutat que vos perdeu, e sou ven-
» gut al desert que iustament meritau.

» Empero, com be en la pensa e fantasia nostra
» hauem considerat lo nostre fet, no trop res mi-
» llor, sino que anem dauant lo Emperador dema-
» nant li, de gracia e merce, que ell vulla enuers nos-
» altres vsar de misericordia, trahent nos daquesta
» fortuna la qual los deus nos han donada. »

Com Pilat isque de Hierusalem e ana a parlar ab
[r[a]] *Titus que li recaptas gra*cia ab lo Emperador.*

E axi Pilat, de consell de aquells barons, caualca son cauall; e molt dolorosament, ab grans e greus suspirs, e ab grans engoxes de plors, Pilat e los altres isqueren defora la ciutat, e noy romas dins hom que viu fos; e anaren sen deuers lo Emperador, axi com aquell qui ha hoyda ia sentencia de mort, e va ab gran dolor al loch hon deu pendre mort e passio: pensar podeu aquests ab quina dolor anauen dauant lo Emperador.

E quant foren prop del vall, veren Titus, fill del Emperador, qui anaua deportant se ab sos cauallers per lo vall, vestit ab senyal de aguila; e Pilat coneguel molt be, e feuli seyal ab son guant ques giras ab ell. E Titus demana qui era, e vn hom dix li que Pilat era ab sa cauallaria, que li fahia senyal per parlar ab ell.

Titus dix: « Anem e veiam que voldra ell dir. » E gira son cauall ab sos cauallers e anassen la via de Pilat; e Pilat humilias a ell e a tots aquells qui ab ell eren, e dixli: « Senyor Titus: perço com es
» humana cosa peccar, per los meus peccats e per
» lo meu ergull he contrestat a la señoria del Em-
» perador molt en strem.

» Ara so de preposit retre e liurar a ell la ciutat

» de Hierusalem; empero, senyor, prech vos de
» part nostra pregueu al senyor Emperador ell
» prengue a merce a mi e * a les gents que son aci.» [v.
E aço li dix en secret, en vna part que parlaren molt los dos, entant que totes les gents vehien que Pilat ploraua dels vlls; e tots conegueren que Titus ne hauia gran dolor e gran pietat. E dix li Titus, que ab molta voluntat ell pregaria lo Emperador los prengues a merce.

Com Titus supplica l Emperador per la merce de Pilat.

ABTANT Titus partis de alli e anassen al Emperador, e dix li : « Senyor: Pilat ab sos ca-
» uallers es aqui, costa lo vall, e es de voluntat e
» proposit que ell se retra e donara a vos; e tes per
» molt culpable, es penit m lt, com tant de temps
» ha contrestat a la vostra senyoria; entant, que yo
» he be conegut ques penit molt com axi ha errat
» contra vos, e ses rahonat molt ab mi del fet, plo-
» rant e gemegant.
» E axi, senyor, pregueus que rebau la ciutat de
» Hierusalem, ab ell ensemps e aquells qui ab ell
» son, a merce e misericordia, pregant me molt
» vos ne supplicas. »
E lo Emperador respos, e dix li : « Titus: no es
» hora ara, ne temps, ne loch, que Pilat deman a nos-
» altres merce, nes deu fer, ne pregadors per ell
» deuen esser obeyts; car sabeu que nosaltres son
» açi per veniar la mort del sanct Propheta, e sabeu
» be quant es lo treball quens ha fet passar per lo
» seu ergull a nos e a * nostres gent[s], e entant, que [r°]
» tot lo nostre tresor si es consumit, menys la perdi-

» cio de la gent tanta e de molt noble baro que si es
» perdut, de que som molt e fort agreuiats durament.

» E sabeu Pilat que tal resposta feu a Gay, senes-
» cal nostre, quant lo tramatem de Roma en Hieru-
» salem per demanar li lo trahut; e com menyspresa
» nostra carta e nostre sagell; e haguera liurat a
» mort lo missatger, sino que li fonch vedat e
» desconsellat per alguns de son consell.

» Sabeu, encara, com nosaltres forem aci ab tot
» nostre estol, e volguerem saber Pilat de quin pre-
» posit era contra nosaltres; e quant saberem que
» Pilat e lo rey Archelaus stauen al mur, anare*n*[m]
» a ells ab alguns de nostres barons, e demanarem
» li quens retes e donas la ciutat de Hierusalem ab
» ell e les sues gents que alli eren; e ell dix nos que
» haurien son acort, e quant se fonch acordat ab
» sos barons, dix que nons conexia e que no sabia
» altre Senyor en Hierusalem sino ell mateix; dient
» quens ne tornase*n*[m] a nostre estol, e que guar-
» dassem be totes nostres gents e nostre emperi,
» que sis faria ell Hierusalem.

» E perço dieu li, que si ell liura a nosaltres la ciu-
» tat ab ell ensemps e tots aquells qui ab ell son,
» e fer de aquells a nostres voluntats, que nosaltres
» lo rebrem, [e no] en altra manera.

» Empero del que demana non fariem res, car
[.v] » be * sabeu vos, Titus » dix lo Emperador, « que
» sobre la corona nostra hauem iurat, e sobre la
» nostra spasa de virtut e la nostra fe, de veniar la
» mort del sanct Propheta.

» E per aquesta iura mateixa que ferem, dauant
» lo mur hon staua quant nos denega per Senyor,
» que merce per nosaltres no li seria donada ne
» atorguada: e perço nons parleu daqui auant los
» pre[n]guam a merce, ne men vullau mes pregar. »

La relacio que feu Titus a Pilat.

QUANT Titus hague entes quel Emperador era molt agreuiat contra Pilat, partis dalli e anassen a Pilat, e no li volgue dir totes les paraules que hauia dites lo Emperador; mas dix li breument axi: « Pilat: yo so stat intercessor e pregador per vos, » segons queus prometi, del quem pregas, dauant lo » noble Vespesia, emperador de Roma, e moltes » paraules del dit fet hauem recomptades a profit e » consolacio vostra, e hans feta resposta tal: que » si vos no li liurau la ciutat ab totes les gents quey » son, heus meteu soltament en son poder, que » en altra manera nous rebria. »

E quant Pilat hoy aço, resta ab grandissima temor, molt mes que no abans, perque crehia Titus li recaptaria gracia e merce del Emperador, pare seu. E rete li gracies com per ell hauia tre*ballat, e [r°] regracias a ell ab sos caualIers e barons, e tornassen en la ciutat.

E hauia en lo castell hon staua Pilat prouisio e vianda pera mil homens o mes, per dos anys e pera mes; e quant .viij. iorns foren axi stats, Pilat tingue proposit de tot en tot anar dauant lo Emperador, perque tenia crehença, si ab ell podia parlar demanantli merce, que lay atorgaria, liurant li la ciutat e si mateix ab les sues gents per fer ne ses propries voluntats.

Encara ho feu per altra stucia e cauillacio, perço que les gents del Emperador no pensassen que per destret de fan se fos retut e liurat, e que lo Emperador, veent la vianda e prouisio que tenia encara en lo castell, li hauria merce.

E abtant crida sos barons e cauallers, e tengue

son consell ab ells, e dix los: « Ja sabeu nostra
» dolor, en la qual nostres deus nos han posat. Laltre
» ioin voliem liurar la ciutat al Emperador, e pregam
» Titus, son fill, que ell volgues parlar e pregar per
» mi al Emperador, que prengues a merce a mi e a
» vosaltres, e aço nou pogue acabar, mas que yo e
» vosaltres e la ciutat, tot li fos liurat e retut a ses
» propries voluntats. »

E quant hague dit aço als barons, fonch se leuat Geruani, qui era hom molt cert e saui, e dix entre los altres a Pilat: « Lo consell e acort nostre no
» pot esser bo duymes aqui, ni profitos, car en totes
» maneres es molt cruel a tu e a nosaltres, e si
[*v.*] » anam al * Emperador, indubitadament som morts,
» e si restam, es nos pijor e mes fort que la mort, car
» morir a fan es pus cruell que morir ab coltell; e
» ara no es temps de demanar ni de rebre consell
» de nosaltres, ni daltres, de semblant fet, car per
» cert molt vos hi sou tardats.

» E lauors ereu a temps, quant lo Senescal del
» Emperador vengue en Hierusalem per demanar lo
» trahut; lauors poguereu hauer guanyada la gracia
» del Emperador, e no haguereu perduda la ciutat,
» a vos e nosaltres. Certament, Pilat, nosaltres te
» diem ara que, de quants mals hauem, aquest es
» lo mes leuger: ço es, que anem dauant lo Empe-
» rador, e que li liurem la ciutat ab nosaltres en-
» semps per ferne ses propries voluntats. »

E Pilat quel hoy axi parlar, doblaren li les dolors sues mes de la mort, e pres aquell consell de tots los altres, e demana son caual; ab grans angoxas, tot torbat, sen ana dauant lo Emperador ab los seus cauallers.

E quant fonch all vall que lo Emperador hague fet, aturas ab dos de sos cauallers, e ab aquells qui

guardauen lo pont, e dix los que diguessen al senyor Emperador que Pilat era alli, e que volia parlar ab ell e li volia retre la ciutat en la forma que ell la demanaua.

E los cauallers anarensen al Emperador e comptaren li lo fet de Pilat, axi com hauien per ell entes e hoyt, e lo Emperador dix los quel lexassen ve*nir [r[8]] dauant ell, solament ab tres cauallers, e feu se guarnir de sos cauallers e de ses companyes, e feu les se star de prop, perço que quant Pilat se acostas a ell, que nol pogues damnificar; e dix los quel tinguessen be aprop.

Com Pilat se rete al Emperador ab tres cauallers e Titus isque li a cami.

ABTANT Pilat entra ab tres cauallers sens pus; e lo estol del Emperador era molt gran, e Titus, fill del Emperador, ab lo Senescal de son pare, isqueren li a carrera, e anaren be mija leugua per lo carrer del stol, tant era gran; e anant tots ensemps, les gents deyen, que Pilat ho podia be hoyr: « Beneyts sien los deus que han baxat lo ergull de » Pilat, lo qual nos ha fet tant treballar: mirau lo » com se ve a retre al Emperador. »

E com foren en vista del emperador, Titus dix a Pilat: « Donau me la vostra spasa e anau dauant » lo Emperador, e parlau ab ell lo que vullau. » « Senyor » dix Pilat: « lo Emperador es prop de » nos, sia de vostra merce que la mia spasa, e la » mia persona, e la noble ciutat de Hierusalem sien » personalment per mi en les sues mans retudes. »

Abtant Titus obeyl quant en aço, e dix li que li plahia e que era molt con*tent, e anaren sen tant, [v.]

fins que foren dauant lo Emperador, quasi vn tret de pedra. E Pilat aualla de son cauall, e ana a peu ab sos cauallers, qui ab ell descaualcaren; Titus e lo Senescal anaren caualcant fins que foren prop del Emperador; e aqui tots descaualcaren ab molt gran multitud de nobles cauallers e de gents, ques leuaren del estol e de lurs tendes, que anaren per veure com se retia Pilat e liuraua al Emperador.

E Pilat vengue al Emperador, e lo Emperador sehia en sa cadira, e Pilat agenollas dauant ell; empero molts cauallers hauia aqui guarnits qui stauen dauant lo Emperador molt prop de Pilat, que en neguna manera poguera fer res que interesses al Emperador. Axi que Pilat trague la spasa del coll ab la beyna, e pres la per la punta de la beyna e allarga la al Emperador, e dix : « Noble senyor e » digne de emperi e de senyoria, al qual negun » hom mortal ha poder de contrestar: yo Pilat so » aci indigne de venir dauant la tua presentia, molt » digne de mort e de cruel sentencia, com pensi » offendre e venir contra la tua emperial señoria e » gran poder; e axi, senyor, yo Pilat ret e liure a tu » e a la tua senyoria en les mans tues aquesta mia » spasa, e ab aquesta ensemps te ret a mi mateix, e » la mia ciutat e tua de Hierusalem, e les gents que » ab mi son, la qual e les quals lo molt noble baro » Cesar August, pare teu, a mi de lauors ença [s[1]] » a*comana e de aquella feu a mi prebost seu a fer » totes ses voluntats. Prech, senyor, la tua noble- » sa e lo teu poder, que si de mi merce no vols » hauer, la qual no meresch, que almenys la hages » de aquells qui ab mi son. »

Com Pilat se agenolla e rete la spasa al Emperador

ABTANT lo Emperador allarga la sua ma e pres la spasa de Pilat per lo pom; la qual spasa era de gran virtut, per ço que lo pom era de molt noble pedra preciosa de virtut, la qual pedra hauia nom spitres e era de color vermella molt resplandent; axi mateix la beyna e la coreia de la spasa era de or, e de moltes pedres precioses ricament guarnida e entretallada.

Quant lo Emperador tengue la spasa de Pilat en ses mans, e hague entes be e diligentment tot lo que Pilat haguia dit, dix ell, com a noble senyor e benigne, feu leuar Pilat de peus ab sos cauallers. En aço Pilat ana la volta del Emperador per besarli la ma, e lo Emperador mana que loy leuassen dauant, e no li volgue donar la ma a besar.

En aço Pilat assegues ab los altres cauallers, hon lo Senescal del Emperador li aministra ab molta benignitat e pacientment, e no mogut de res ni negun torbament, mes benignament e hu*mil. [*v.*]

E lo Emperador dix aquestes paraules :

Les paraules que dix lo Emperador a Pilat

PILAT » dix lo Emperador : « moltes rahons son » e iustes, per les quals lo nostre cor no deu » esser inclinat vers tu a merce ne a misericordia, » ne de nosaltres la deus hauer, ne aconseguir, ni » trobar.

» La primera e principal per la qual tu es caygut » en peccat de damnacio, com tu iutgist a mort » aquell sanct Propheta per nom Jesus de Natzaret,

» lo qual fonch falsament accusat dauant tu en Hieru-
» salem en lo temps del noble pare nostre, Empera-
» dor; perque appar que tu volies mes complaure al
» poble dels iueus, que no seruar iusticia, e liurist lo
» a mort; per la qual mort senyaladament som aci;
» per vn tret hauer ne venja; e si tal oportunitat
» haurem, en poch temps la venjarem.

» La segona raho es, com tu vas saber quel molt
» noble baro pare nostre era finat, lo qual a tu co-
» mana Hierusalem e feu prebost seu del dit loch, e
» quel tinguesses per ell e per los seus, e que fes a
» ell e als seus cert trahut, apres la sua fi no rego-
» neguist a nosaltres lo dit trahut sino per tres anys,
» e has lons fallit per .vj. anys; e quant te trametem
» Gay, amat nostre Senescal, de Roma a Hierusa-
» lem, per lo dit trahut demanar ab nostra carta e
» nostre sagell, tengueres ton consell, tal, que li
[s[2]] » feres resposta te isques de la * ciutat e nos tardas,
» e quens fes tal relacio: que guardasse*n*[-m] be
» Roma e nostre emperi, que sit faries tu la ciutat
» de Hierusalem; e, menyspreant nostra carta, a
» poch hagueres liurat nostre missatger a mort,
» sino quet fonch vedat per alguns de ton consell.

» La tercera raho es, quens has agreuiat fort con-
» tra tu, e per aquesta occasio som venguts aci ab
» nostre estol, de que hauem aturat aci per gran
» temps ab molta calamitat e miseria, sopportant
» grans treballs e congoxes, en tant, que a penes
» teniem vida. Es mes encara stat causa de la tan
» gran perdicio de nostres cauallers e gents, les
» quals quasi sens nombre se son perdudes en lo
» seti de la ciutat, pugnant contra aquella, de la
» qual destructio restam molt despagats e agreuiats
» contra tu; e tot aço se es seguit per lo teu mal
» consell e ergull.

» E quant nosaltres foren[-m] aci ab totes nostres
» gents, e saberen-[m] que tu staues al mur ab lo
» rey Archelaus e ab lo teu Senescal e ab ton con-
» sell per mirar totes nostres gents e estol, e nosal-
» tres anaren[-m] a tu ab alguns de nostres caua-
» llers e barons personalment per voler saber de
» tu la intencio e cor, tu, stant al mur, recomptant
» te de nostra bocha totes les damunt dites coses,
» e ferem te manament quens volguesses obrir les
» portes de la ciutat de Hierusalem, e que liura-
» sses a nosaltres la dita ciu*tat e a tu mateix, ab [*v.*]
» les gents a fer ne nostres propries voluntats; e
» feres me resposta que hauries ton acort, e axi
» ten entrares e vas hauer acort e consell de tots
» barons, dient nos quens ne tornassem a nostra
» gent e que guardassem be nostres gents e nostre
» emperi, que sit faries tu Hierusalem de nosaltres
» e de tos enemichs, e que no conexies altre
» Senyor en Hierusalem sino tu; personalment nos
» vas renegar.

» Per totes les quals coses damunt dites, tu es
» mes digne de iusticia que de merce, e los altres
» qui ab tu son. Maiorment, perço que iurarem en
» la nostra fe emperial lo dia que ab tu parlarem
» al mur, que de tu en negun temps merce hau-
» riem, ne la trobaries ab nosaltres, net faras, ni es
» raho que lay trobes. »

E Pilat, alteras molt de les paraules quel Empe-
rador hague dites contra ell, e stigue fort torbat
en si mateix, e dix axi : « Senyor: tu es poderos
» de mi e dels altres fer ne la tua voluntat. »

Abtant lo Emperador li dix : « Digues me tu sy
» ha negun hom viu en Hierusalem quins contrast
» a entrar en la ciutat. » « Senyor » dix Pilat: « en
» Hierusalem noy ha hom viu qui contrast te faça

» per entrar dins, si donchs alguna persona menys-
» preada o malalta, que tots los altres son aci
» ab mi. »

E lo Emperador lauors crida .x. cauallers dels seus, als quals ell lexa en comanda e guarda Pilat, [s[3]] e dix los quel li tornassen * com ell los demanas; e los dits .x. cauallers reberen Pilat de ma del Emperador, e meteren aquell en bona preso e ferraren lo be, e guardauen aquell de nit e de dia be diligentment e curosa.

E quant aço fonch fet, lo Emperador feu entrar tots aquells iueus qui ab Pilat eren venguts, e aqui ell ne feu encant dauant Pilat e donauen .xxx. iueus per vn diner, e tingues los altresper aci por que sen hagues memoria del sanct Propheta; entre los quals era Iacob, qui hauia hagut tan bon solaç al Senescal del Emperador com lo trames en Hierusalem.

E lo Senescal coneguel e atural, e anassen al Emperador e presentali Iacob dauant, e dix li :
« Senyor: aquest iueu fonch mon hoste en la ciutat
» de Hierusalem; certament ell me acolli ab molta
» amor e honra per honor de tu, e treballa molt en
» tot lo que necessari era a la tua sanitat; nores-
» menys me informa del fet de Veronica, e ell tra-
» mes hi e feu la venir de Galilea, hon ella staua, a
» la casa de Iacob, hon yo posaua; e Veronica per
» amor e prechs de ell vingue a tu en Roma ab mi
» ensemps, e per aquest seruey e amor tan gran es
» necessari e cosa molt iusta lin retes guardo, se-
» gons se pertany de la tua senyoria e honor em-
» perial; encara per mi feu mes, quem mena dauant
» Pilat a la porta del temple nou, e resta molt des-
[v.] » pagat de la resposta que ell * me feu. »

E vn caualler hauia comprat lo dit iueu ab daltres e voliels matar, e lo Emperador prengues Iacob e[n]

la sua casa, perque volia fos de sa cort e familiar de sa casa. Perque dix lo Emperador que no hauia trobat negun hom leal en la ciutat de Hierusalem sino aquell, e axi volgue lo Emperador fos heretat en Roma be e honradament, ab aquells que Iacob volgues de son linatge; e axis feu.

E fet aço lo Emperador mana que hom reblis lo vall, perque poguessen passar en Hierusalem. E lo Emperador, ab gran gent de son estol e ab tots los seus millors barons, anassen la via de la ciutat de Hierusalem, e troba les portes vbertes, e entrassen dins, e l Emperador puiassen al castell e palau de Pilat, e trobaren vianda pera vn mes o pera dos; e l Emperador feu posar lo seu senyal emperial en lo castell alt, hon ell staua. E quant hague stat per tres iorns en Hierusalem, feu se venir tots los millors barons dauant, e dix los axi:

Com lo Emperador tengue a sa ma Hierusalem mana que fos aplanat.

BARONS: nosaltres hauem la ciutat de Hierusa- » lem en nostre poder e som luny de nostre » emperi: si stablim la ciutat, lo rey Herodes es » prop e ha gran poder, e quant nos ne serem anats, » ell, qui es nostre enemich per moltes rahons, seria » promptament aci per asseti*ar la ciutat, e aço [s4] » nouria a nosaltres e als nostres barons de tornar » aci per defendre la ciutat e leuar a ell del seti; lo » que, segons me appar, seria gran treball, e per » aquest sguard e raho es millor que de tot en tot » la enderroquem e deuorem, mes que si la sta- » blim. » E tots loaren li lo seu consell.

Encontinent ell mana que tantost la ciutat fos en-

derrocada; e prest fonch fet per la gran multitud de la gent quey era. E no trobaren en tota la ciutat tresor negu de or, ni dargent, ne de pedres precioses, empero conegueren, en la fempta que los iueus fahien, quen hauien menjat; e hauia ni molts qui sen feren richs homens, en hauien haguts mes de cent milia besants de aquella paluora que trobauen en la fempta dels iueus; e vn iutglar del Emperador anassen a ell, e dix li cantant e iutglant : « O bon baro Em» perador: gran tala has feta com la ciutat de Hie» rusalem e los iueus has destroits, car sapies per » cert que los iueus de Hierusalem no femen sino » pedres precioses, e or, e argent, en tanta manera, » que home se troba en ta cort que cercant en la » fempta dels iueus ses fet rich de mes de cent » milia besants. »

E lo Emperador pres se a riure, e dix : « Baca» llar: ¿e com es possible lo que tu dius? » « Se» nyor» dix lo iutglar: «axi ho trobareu en veritat.»

[v.] E vn caualler * qui era prop del Emperador, dix : « Senyor: ell diu veritat; que sapiau, senyor, com » Pilat se volia retre a vos, feu manament als de la » ciutat que molguessen tot lo tresor que trobassen » en la ciutat e pedres precioses, e que les se men» iassen, com fossen moltes, tots los pobres e los » richs, perço quels sostinguessen alguns dies, e » perque a vos no pogues profitar, ni a les vostres » gents. E alguns anauen a les fosses per dessote» rrar los, e quant los hauien dessoterrats cercauen » los budells e trobauen hi lo or molt e largent e » pedres precioses. »

E lo Emperador, com hague hoyt aço, pres sen a riure, e dix : « Be crehem, que Pilat basta a » tractar axo e molt mes auant. »

Quant lo Emperador sen torna ab tota la sua gent en Roma

ABTANT lo Emperador, com la ciutat fonch destroida e enderrocada, partis daqui ab tota la sua gent e tornassen en Roma ab Pilat e ab alguns iueus, los quals se retengue per memoria de Jesu Christ. E lauors fonch complida la paraula que dix Jesu Christ *(Luce .xviij. ca.)* com plora sobre la ciutat, dient: « O tu, ciutat de Hierusalem, » si tu sabies o conexies los dies que han a venir » en tu, no riuries, abans ploraries; car dies ven» dran en tu que * pedra sobre pedra noy roman- [*s*5] » dra, e seras del tot desolada e destroida, e que » la mare se meniaria lo fill per fam. » Tota aquesta prophecia se compli en aquests dies.

E apres que lo Emperador fonch en Roma, e hague per alguns dies reposat en son palau, Climent e Veronica li vingueren dauant, e loauen tots Deu com li hauia donada victoria e gracia, com hauia venjat Jesu Christ e la sua mort, e hauia haguda victoria de sos enemichs de Hierusalem.

E Climent requeri e pregual que, pus Deu li hauia feta tanta de gracia e merce, que ell se regonegues e que prengues lo baptisme a honor de ell, e quel fes rebre a ses gents; e l Emperador dix li que li plahia molt rebre lo baptisme, e queu apparellas, que ell volia tenir e seruar la fe de Jesu Christ, segons que ell li mostraria. E Climent fonch ne molt content e alegre del que lo Emperador li hauia atorgat; e apparellaren decontinent vn bell vexell e feu lo be vmplir daygua, e aqui ell lo senya, axi com lo sanct Sperit li hauia dit, e bateia lo Emperador, e no li muda lo nom, e hague nom Vespesia, axi com de primer.

Apres ell, bateia son fill Titus, e no li muda lo nom, e hague nom Titus, axi com dabans; apres bateia dos reys que hauia ab lo Emperador e quatre comptes, ab lo Senescal del Emperador, e moltes daltres honrats barons. Apres de aquests, bateia [v.] Veronica, e no li muda * lo nom, e hague nom Veronica, com de primer; la qual fonch molt sancta dona, per la qual nostre Senyor feya e fa huy en dia molts de miracles en Roma.

Apres que les gents del emperi hagueren sabut que lo Emperador, e son fill, e reys, e comptes, e nobles barons hagueren rebut baptisme e foren tornats a la fe de Jesu Christ, hague molt gran pressa en Roma de les gents quey venien de tot lo emperi, entant, que Climent noy podia bastar a bateiar, e feu vmplir moltes tines de aygua e vexells, e senya e beney aquells vexells de aygua; apres fahia entrar aqui les gents, e bateiaua les dient aquestes paraules : « En nom del Pare, e del Fill e del sanct » Sperit. » E fahials bateiar e banyar ab aygua.

E quant totes les gents del emperi, o la maior part, hague bateiades, vn iorn ell dix e pregua al Emperador que fes apleguar ses gents en vn loch conuinent, que ell los volia preycar e mostrar la fe de Iesu Christ e la sua vida, e los manaments que deuen tenir e obseruar, e de deuocio la deuen seruir; e l Emperador dix que molt li plahia de obeyr a la sua preycacio, e feu fer manament a les sues gents que diligentment tots la scoltassen ab deuocio la preycacio de Climent.

E Climent staua apres del Emperador e altres gents e iueus quey hauia, e molt gran multitud, de [s^6] que tenien molta * terra; e lauors Climent comença a preycar e demostrar la vida del sanct Propheta, e recita la largament.

Primerament, com nostre Senyor Deus forma e feu de la sua paraula cel e terra; apres, tot largament, com feu los angels al cel; apres demostra largament com feu lum e claredat del mon, qui era tot tenebros e scuredat, ço es a saber, lo sol, la luna e les stelles, les quals posa en lo firmament del cel.

Apres demostra largament com per desobediencia e per ergull peccaren contra Deu los qui eren creats del Sperit Sanct, e plogueren ne .ix. dies e .ix. nits, com caygueren del cel, perço que consentiren a Lucifer que vinguessen contra nostre Senyor; e los vns caygueren fins en los abis, e los altres en terra, e los altres romangueren en layre.

Apres dix e demostra largament com feu hom e fembra, e com los mes ab les sues mans propries en paradis terrenal, els feu maiors domens e senyors de tots delits de paradis, als quals mes nom: al hom Adam e la fembra Eua.

Apres dix e demostra largament com Adam e Eua, per consell del diable, qui vengue a Eua en forma de serp, peccaren e trencaren lo manament de Deu, per lo qual peccat foren lançats de paradis terrenal e sofferiren molts de treballs, e foren cayguts en sentencia de excel*lament ell e tot son [*v.*] linatge, ço es a saber, nosaltres, qui de ell isquem, per lo qual peccat anam tots al infern en total perdicio.

Apres demostra largament com per lo dit peccat nostre Señor deualla del cel en terra, e volgue pendre carn humana e naxer ver Deus e ver hom de vna poncella sancta e humil, la qual hauia nom Maria; e aquella concebe verge, e portal en son ventre verge nou mesos, segons natura e cors de altra dona, e infanta de aquell verge e hague lo Fill de Deu. Axi que abans del part, e en lo part,

e apres lo part, la sancta donzella romas verge e pura.

Apres dix e demostra largament tots los miracles e les virtuts que Iesu Christ feu, mentre fonch infant, e mentre fonch ioue, e mentre fonch adolescent; e com ana per la terra .xxxij. anys e mig, e feu moltes de virtuts e molt[*e*]s marauellosos miracles.

Apres demostra largament, en sa preycacio, com Jesu Christ pres mort e passio per sa propria voluntat en Hierusalem, e fonch iutiat a mort per Ponç Pilat, qui aci es pres, per accusacio dels falsos iueus, qui, per enueia, dauant ell lo accusaren falsament; e lo glorios Iesus per sa propria voluntat volgue pendre mort, perço que lo humanal linatge fos restaurat del poder del diable, qui era perdut per lo peccat que Adam feu, segons que damunt hauem [*s*7] hoyt. *

Apres demostra largament com Jesu Christ, a cap de tres dies apres quel hagueren mort en Hierusalem, resuscita ver Deu e ver hom per sa propria virtut, e deualla als inferns e trague los sancts pares e los sancts prophetes que dins eren.

Apres demostra e dix largament de la sancta e vera Trinitat; e com eren tres persones vn Deu, Pare, Fill, Sanct Sperit, en vn Deu tot poderos, creador del cel e de la terra, e creador de totes les creatures.

Apres demostra e dix com trames lo sanct Sperit sobre los seus dexebles, qui eren tots descapdellats e desordenats, e duptauen en la sancta fe catholica; e nostre Senyor trames los lo sanct Sperit.

Apres los preyca largament com Jesu Christ sen puia al cel, a vista dels seus apostols, en mont Oli-

uet, e com los feu manament stiguessen ordenadament en aquesta vida, e com deuien viure honestament los vns enuers los altres, portant dilectio e bona amistat cascun enuers son proisme.

Apres los preyca com Iesu Christ deuia venir lo dia del iuy, per iutiar los bons e los mals, ab dues sentencies, que deuia donar la vna als bons e laltra als mals. E dix los, preycant, com hauien astar perpetualment, della sens fi, en gloria o en damnacio, segons los merits de cascu: e tots aquests capitols que haueu hoyts los dix molt * largament. [*v.*]

En aço feu los fi sanct Climent de la preycacio, la qual fonch molt larga e molt profitosa, entant, que dura de gran mati fins passada hora de nona, encara be hora baxa, que les gents no eren dinades, ni hauien menjat.

Entant que lo Emperador e totes les altres gents foren molt pagades e contentes de la preycacio, que gens no sen eneraiauen, abans los [era] tant agradable, e mes a la fi que al principi; e no scoltauen tan durament la paraula de Iesu Christ, ne ab tanta força, si be eren iueus e pagans, com fan los chrestians qui ara son.

Com los de la ciutat de Viana demanaren al emperador Pilat.

ARA deueu saber que aquells de la ciutat de Viana han vn priuilegi, e aytal los fonch atorgat per lo Emperador Cesar August, pare de Vespesia, que tot rey, compte o caualler qui fos bare ni traydor a la emperial maiestat, ab tot que lo Emperador lo tingues en son poder, en Roma o en qual se vulla loch que fos, hauia esser trames o re-

mes a la ciutat de Viana, per rebre mort o sentencia, segons dret o costum de la ciutat de Viana; e axi lo Senescal de la ciutat de Viana, ab lo iutge e ab los consellers de la ciutat, e ab molts ciutadans de Viana, ab lo priuilegi ensemps, vingueren dauant lo Emperador, e feren li reuerencia e besaren li la ma.

[s8] E lo iutge de la cort de la ciutat de * Viana, qui era molt bell parler e doctor famos en leys, comença a proposar sa intencio en esta manera: « Senyor: lo molt noble e molt poderos Cesar Au» gust, pare vostre, emperador de Roma, feu e ator» ga entre los altres vn priuilegi a la ciutat de Viana » e als ciutadans de aquella, que tot hom, rey, comp» te, o qual se vulla que fos traydor a la emperial » maiestat, encara que lo Emperador lo tingues en » son poder o en qual se uulla altre loch que fos, que » per virtut del dit priuilegi fos remes e trames a la » ciutat de Viana, per fer de aquel compliment de » iusticia, segons que per dret e costum de la ciutat » de Viana sera vist e conegut esser fahedor.

» Lo qual priuilegi, ab tots los altres atorgats per » lo dit poderos noble, pare vostre, vos, señor, ha» ueu iurat e confirmat, e iuras e confirmas lo iorn » que la noble emperial corona e senyoria rebes. » E com vos, señor, tingau en vostre poder Ponç » Pilat, lo qual haueu pres en seti de guerra, qui era » hom vostre e es bare, perço com se feu Senyor de » Hierusalem, la qual era vostra e es, e presta son » consell a la ciutat heus denega per Señor, e pre» sumi venir contra vostra señoria, e aximateix vos » isque en camp a batallar.

» E perço humilment supplicam la vostra empe» rial senyoria, que lo dit Ponç Pilat, bare a la vos» tra alta maiestat, senyor, nos liureu, per tal que

» de aquell, segons la forma del dit priuilegi, en la
» ciutat de Viana puga esser fet compliment de
» iusticia. » * [v.]

Abtant lo Emperador entes les rahons que per
lo sobre dit fet li hauien comptades, stigue vn poch
en si mateix, e apres respos e dix : « Be crehem
» e atorgam que es veritat lo que vosaltres nos de-
» manau, mas requirim vos quens lexeu Pilat, per
» quant nosaltres, en pendre aquell, personalment
» hauem sostenguts e passats grans treballs e con-
» goxes, e per aquesta raho volem que en nostre
» poder sen faça iusticia. »

La segona peticio que feren los promens de la ciutat de Viana al Emperador per hauer Pilat a sentenciar

APRES vn dels consols, qui era molt honrat hom,
e saui e cert, quant hague besada la ma al
Emperador, ell se leua e dix axi : « Señor Empe-
» rador: not desplacia lo quet direm; sapies,
» señor, que sindichs son e procuradors de la tua
» ciutat de Viana, e en aquest cas no hauem, senyor,
» poder de lexar Pilat lo bare, si donchs, a vos,
» senyor, no plahia de fer a vos e a la vostra ciutat
» periudici: perque supplicam e requirim la vostra
» senyoria, queus placia que Pilat sia a nosaltres
» liurat, perque de aquell complida iusticia en la
» ciutat de Viana puga esser feta, segons forma
» del dit priuilegi a la ciutat atorgat. »

E l Emperador respos, e dix que haurien son
acort, e partiren se dauant lo Emperador. E * de [t[1]]
continent ell feu venir sos consellers, e demanals de
consell de la dita raho, que li*m*[-n] consellauen; e

trobaren de consell e de dret, que per neguna via se podia detenir Pilat, sino quel hauia a liurar o trametre a la cort de la ciutat de Viana, e que la dita cort fes de aquell compliment de iusticia.

E lo sobre dit senescal, e lo iutge, e los consols de la ciutat de Viana lendema mati vingueren dauant lo Emperador e requeriren lo de la dita raho; e l Emperador dix, e promes los dient axi: « Nosaltres vos liuram Pilat en » esta manera: que vosaltres siau .xxx. promens » de la ciutat de Viana, los quals volem ab carta e » obliguacio vos obligueu que Pilat, axi com a bare » contra la corona emperial prenga iusticia per la » cort e ciutat de Viana, e que no scap per amichs, » ni per pecunies, ne per via neguna. E siu fa, que » aquells trenta promens ensemps sien obligats de » rebre mort e iusticia, segons que Pilat la deuia » rebre; en altra manera nol vos liurarem sol per » reguard de iusticia.»

Com lo Emperador demana trenta homens per fermança de la mort de Pilat.

ABTANT aquests hagueren lur consell e lur acort ab si mateix e vehien que en altra mañera no podien hauer Pilat, * e consideraren que lo quels demanaua lo Emperador los era leugera cosa e facil de fer. Abtant trameteren a la ciutat de Viana, e feren los saber la resposta que l Emperador los hauia feta, e que ells los trametessen aquels trenta promens que l Emperador volia; e scriuiren los largament de tot lo fet, « e que venguessen aquells » trenta promens queus trametem per scrit, los » quals lo Emperador vol que aquells facen la dita

[v.]

» seguretat e ques obliguen, ab nosaltres ensemps,
» al Emperador, segons que ell vol e requer; e que
» en altra manera no podem hauer Pilat. »

Abtant vengueren los damunt dits .xxx. promens de la ciutat de Viana dauant lo Emperador, e eren aquells qui ell volia; e obligaren se a ell, segons la forma damunt dita; e aqui lo Emperador feu se venir los .x. cauallers, als quals ell hauia comanat Pilat el tenien pres per comanda e manament del Emperador, e com li foren dauant feu los manament que liurassen Pilat als promens de la ciutat de Viana; e los .x. cauallers damunt dits respongueren al Emperador que ells eren apparellats de fer son manament.

Abtant los dits deu cauallers apportaren aqui vn notari, e, aqui present, requeriren lo quels fes carta e cartes com ells, per manament del molt alt noble Emperador, ells liurauen Ponç Pilat pres a ells, lo qual per lo Emperador era stat a ells comanat; e aço volgueren que fos fet en presen*cia e testimonis [t^a] de molts nobles e honrats barons; e, fet aço, ells liuraren Pilat a la cort e als promens de Viana, perço que lo Emperador no volgue que Pilat li vingues altra vegada dauant.

Abtant lo senescal de la ciutat de Viana parti de aqui, e anassen a la ciutat de Viana per portar companya de cauall e de peu, per menar sen pres Pilat; e aço fahia lo senescal perque Pilat era de gran linatge e alt, e en aquella terra hauia ni molts de son linatge e parentela, e molts qui eren stats cauallers de Pilat, los quals eren senyors de castells e viles, e senyors qui tenien gran poder.

E per aquest respecte temien molt nols isquessen, per contrastar e tolre a ells Pilat, perço que nols calgues tembre de res, e que pus segurament

sen menassen Pilat. E a pochs dies apres lo senescal vengue ab la gent de la ciutat de Viana, fins en .x. milia homens de peu ab .dccc. homens de cauall de la ciutat e daltre loch; e l Emperador feu hi anar .d. homens a cauall dels seus, e fins .viij. milia homens de peu.

E lo Emperador retingues lo millor e mes bon cauall de Pilat e feu los donar vn mul molt bell e fort, hon Pilat caualca fins a la ciutat de Viana. E Pilat vestia vestidures de presset vermell molt marauelloses e plenes de vays; e dauall ses vesti-[*v.*] *dures materen li les mans en manilles de ferro e vestiren li lo capero e caualcaren lo en lo mul; e abans que li matessen les manilles guarniren se los cauallers, e feren anar Pilat en mig dels cauallers, e meteren se en cami, e anarensen a la ciutat de Viana.

E com foren aqui, aquells de la ciutat de Viana reberen molt honradament los cauallers del Emperador, e conuidaren los per vn iorn; e apres aquells del Emperador sen tornaren. E los de la ciutat de Viana feren una torra dins la ciutat, molt grossa, ab forts fundaments e molt streta, e feren la be mija de aygua de fonts, e damunt laygua feren una cadira de fust fora[da]da, e prengueren Pilat e despullaren li la gramalla, que era molt noble, e tallaren li entorn de la cota e de la gonella ab estesores fins als genolls, e meteren li grossa cadena al coll e grillons a les cames, e manilles de ferro a les mans, e meteren lo dins en aquella torra.

E feren lo asseure en aquella cadira que era foradada; e sehia aqui que nos podia girar en neguna manera, en tant, que sospiraua e tenia les anques en la paret per la cadira que era foradada, e tenia les cames fins als genolls ab los grillons sens

calces en laygua; e donauen li tots iorns vn pa de ordi, e vn anap daygua.

Com Pilat staua pres en Viana e vn ala propri seu ab lale lo segui de Roma.* [t³]

PILAT, sapiau que hauia vn molt bell ala e molt bo, lo qual li hauia trames lo rey Herodes, quant li trames son fill ab gran companya de caualiers e li consella ques alças ab la ciutat de Hierusalem contra lo Emperador. Aquest era axi molt bell e molt bo, que nos partia de nit de la porta de la cambra hon Pilat iahia, e no si guosaua acostar hom que nos fos mort; empero de dia no feya res de mal, si donchs son senyor nol remetia; era molt pus gran e mes soberch que negun altre que hom sabes.

Aquest ala, com senti que Pilat fonch partit de Roma, ell mena tan gran bascha vdulant e cridant, que negun hom lo podia tenir; entant, que vn iorn ell scapa de Roma e venguessen la via de son senyor fins a Viana; e quant fonch alli arribat, anaua en tor de la casa hon era la torra en la qual staua Pilat, e aqui cridaua e mouia gran dol, entant, quell lexaren entrar dins la casa.

E quant fonch dins, guardaua entorn de la torra per amunt e vdulaua e grataua al peu de la torra, en tant, que tots aquells quiu veren ne hagueren gran pietat; e negun hom si guosaua acostar de nit a la torra que no fos mort, e de dia era lo contrari; e de continuo, nit e dia, sta*ua al peu de la torra [v.] iaent, e donauen li rectio axi com a son senyor.

Mas tots dies vna hora lo dia, e algunes hores de nit, lo ca feya gran dol e vdulament en si mateix

com no podia veure son señor. E Pilat no sabia certament quin ca era aquell que axi vdulaua, en tant, que Pilat vn iorn dix a aquell qui li donaua la rectio : « Digues me, amich, sit plau: ¿de qui es » aquell ca que tots dies mena tan gran bascha e » tan grans crits al peu de la torra?» « Senyor » dix lom: « aquell es lo vostre ala que tenieu en Hierusa- » lem, e es vengut en rastre vostre de Roma fins » aci, e veus quin dol fa tots iorns com nous veu. »

« Be crech » dix Pilat « que aqueix es, que yol » conech en son cridar. Prech te » dix Pilat « que » digues al Senescal quel faça partir daqui, car molt » gran dolor ne com loig. » « Señor » dix lom: « nol » ne podem fer partir, nil guosan matar, perço quel » Emperador lo sa pres, e donam li cada dia rectio » de pa. » E Pilat calla e no volgue altre dir, e lom aquell tanca be la torra e partis dell, segons costumaua fer.

E axi visque Pilat vn any ab tal penitencia e dolor; e quant vengue al cap del any, tragueren lo dalli, e quant lo veu lo ala tinguen gran goig en si mateix, e val tot lepar, e meties tot en ell, e crida, e humilias, e hague gran goig; e Pilat comença a plorar greument dels vlls per la gran pietat que hauia del ca e de si mateix, e moltes gents hi plorauen de pietat.

[f⁴] E la ca ensumauel e le*pauel, e mordia li la cadena que tenia al coll ab gran força, que totes les dents se cuydaua trencar; e quasi mostraua hauer enteniment de persona que li volgues aiudar. E quant Pilat vehia aço, ploraua agrament, e moltes gents, de dolor quen hauien e pietat, plorauen. Finalment, Pilat isque de la torra de la aygua tot pelos, e tot magre e sech, que no semblaua aquell.

Com tragueren Pilat de la torra e meteren lo a la casa del Roser.

ABTANT tragueren lo de la torra e portaren lo a la casa del Roser, que era prop la ciutat de Viana, la qual era en mig del flum del Roser, e noy podia hom entrar sino ab barcha; e metien alli aquells qui son bares del Emperador, e quant son aqui poden fer compte que iames ne exiran de alli per neguna via; e tanquen los la porta e nols donen a menjar ni a beure, e axi moren en aquesta dolor alli.

E de fet meteren aqui Pilat, sens neguna vianda, ab vna barcha, e tancaran li les portes desus; e lo ca staua continuament a la riba del flum cridant e vdulant com no podia passar a la casa, e moltes vegades assaiaua de passar, es auenturaua a nadar en laygua, e apres tornassen en aquell loch mateix.* [*v.*]

A cap de quatre iorns, o de cinch, reguonegueren Pilat, ques cuydauen fos mort, e trobaren lo viu e foren molt marauellats e lexaren lo star, e tancaren la porta desus. E la porta de la dita torra o cassa era tota foradada, e haguiey quatre tancadures, e quatre claus que tenien quatre consols de la ciutat de Viana, cascu la sua, e negun hom noy podia entrar sens aquells quatre consols.

A cap de altres quatre dies tornaren hi, e axi mateix trobaren lo viu, e foren ne molt marauellats, car ia passaua tot cors de natura; e lendema vingueren e digueren com se podia fer que tant viuia sen[*o*]s menjar, e Pilat respos : « Barons: molt » mes me plauria la mort que la vida, e podeu ho » be veure. »

Com mori Pilat en la casa del Roser.

ABTANT lo Senescal e los consols partiren se dalli, e tancaren les portes e tornaren sen a la ciutat; e tingueren ne son consell, e marauellaren se molt com podia star que tant viuia Pilat, entant, que hauien temor que algun hom noy metes vianda en qualque manera.

En aço los trenta promens, qui hi eren obligats al Emperador, ordenaren axi que ells personalment hi fossen, e hauien ja ordenades ses barques per guaytar lo de nit e de dia entorn de la dita [f5] casa. E fonch tan gran la remor e lo * parlar en la ciutat, entre les gents, que Pilat era viscut dotze iorns sens menjar e viandes en la casa del Roser, que tot hom sen marauellaua; e mentre stauen en aquest consell lo Senescal e los consols, vench vn iueu molt vell, qui erat stat de la ciutat de Hierusalem de aquells que eren stats venuts .xxx. per vn diner, lo qual era stat a la mort de Iesu Christ.

E dix los lo iueu : « Senyors: si vosaltres me en» franquiu de mon senyor quim ha comprat, yous » dire Pilat com viu tant sens menjar, e no pot mo» rir en neguna manera sino per aquella que yous » dire; abans va a molt gran ventura de scapar. »

Aquests del consell de la ciutat pensaren molt en ço que lo iueu los hauia dit perque Pilat no scapas, e digueren li e prometeren li que, si ell los ho dehia, que ells lo farien franch de son senyor; axi que lo iueu volia seguretat e de continent li feren carta, que si aquell la cosa los mostraua els dehia, que ells decontinent lo enfranquirien.

E lo iueu, vist que aquests li prometien de tornar lo en sa propria libertat, dix los : « Senyors:

» sapiau que lo iorn quel sanct Propheta mataren
» en Hierusalem, yo hy era, e vaig veure tot quant
» li feren; e quant lo tragueren del carçre el volien
» menar a penjar, despullaren li les vestidures, e
» aço fonch fet per lo consell de la cort, en lo qual
» consell eren principals los princeps dels sacer-
» dots e los * scriuans, e lançaren sorts sobre les [v.].
» sues vestidures, e partiren les se.

» E vn dels princeps dels sacerdots era aqui e
» vench li a sa sort vna gonella molt curta del
» sanct Propheta, la qual no era stada tallada ni
» cosida, ney hauia costura, e hauia molt gran vir-
» tut, entant, que qualseuulla hom que la vestis per
» fam ni per naffres podia morir. Axi que Pilat, qui
» era Senyor de Hierusalem, sabent la virtut de la
» dita gonella, feu les portar dauant e tengue les en
» si mateix ab molta honor e reuerencia ab vn pali
» embolcada; e quant exien a batalla, o en algun
» loch en fet de armes, ell les vestia, e no podia
» esser sobrat per lo Emperador.

» E Pilat portaualla ab si per aquesta fi, que si
» era cas hagues exir en camp contra la gent del
» Emperador, que per virtut de aquella gonella, la
» qual vestia, fos segur de no morir en la batalla, e
» esser vencedor de aquella; entant, que de dues
» batalles que hague ab ell en Hierusalem, tota via
» ni moriren mes del Emperador que de Pilat.
» E axi siau certs que ell vist aquella gonella, e
» fins lay aiau despullada iames no morira. »

E lo Senescal e los consols que hoyren aço, de-
continent sens altra trigua anaren alla, e quant
foren de dins la casa feren manament als saigs que
li leuassen la cadena del coll e les manilles de ferro
de les mans, e * quant ho hagueren fet, despulla- [t[6]]
ren li la cota de presset vermell, e damunt la

camisia ells li trobaren aquella gonella, axi com lo iueu los hauia dit.

E Pilat dix : « Maleyt sia lo qui us ho ha dit ni » mostrat! » e no dix mes. E decontinent que la gonella li fonch exida del cap, ell caygue mort, fret de tot en tot. La anima de aquell sen portaren diables, als quals ell hauia seruit.

E aquells qui eren aqui hagueren gran plaer com lo veren mort, e tornaren li la cadena al coll per temor que hauien que encara [no] fos mort; e mentre que aço fahien leuas tan gran vent e tant gran terretremol e tants croits ab trons e ab vents en layre, que tota aquella casa tremollaua, entant, que ades e ades cuydaua caure, e aquells qui eren hagueren gran temor, que apenes pogueren exir de la casa, ni passar lo riu ab la barcha, entant, que les portes romangueren vbertes que no les pogueren tancar.

E quant fonch passat aquell terretremol, tornaren hi e tancaren les portes, e anaren sen a la ciutat; e a cap de tres iorns tornaren a la casa per veure Pilat, e trobaren lo que de tot en tot era mort e començaua a podir; e tragueren li la cadena del coll, e posaren lo sobre vnes rexes de ferro e aqui lexaren lo star.

E los .xxx. promens hagueren aqui vn scriua e [*v.*] leuaren ne acte e carta testimonial, com Pi*lat era mort; e apres tançaren les portes de la casa e tornaren sen a la ciutat. E lo Senescal ab los consols, que totes aquestes coses hauien vistes, les quals certament lo iueu los hauia mostrades, la prouisio que li hauien fe[ta] li compliren, ço es, quel quitaren del quil hauia comprat, e axi lo dit iueu fonch franch de la seruitut del senyor, e feren li molt de be.

E com tut aço fonch fet, lo Senescal e los con-

sols de la dita ciutat, e tots aquells .xxx. promens qui eren obligats al Emperador, hagueren de acort que anassen al Emperador e que li presentassen la gonella qui era stada de Iesu Christ, perço que fessen plaer a ell, e que li fessen saber la mort de Pilat, que gran plaer ne hauria.

Quant los promens de Viana denunciaren al Emperador que Pilat era mort.

ABTANT caualcaren tots ensemps e anaren a Roma, al Emperador; e com foren dauant ell feren li gran reuerencia e comptaren li en quina manera hauien tenguts pres vn any Pilat en molt greu e fort preso; e apres li recomptaren com no era mort, ne pogue morir, en aquella preso; e meteren lo en la casa de Roser, e hauiey stat dotze iorns sens menjar e beure; e que no podia per res morir, perço que vestia vna gonella de molt gran virtut, que era stada del sanct Pro*pheta que mataren en Hierusalem, e nou sabien, fins que vn iueu nos ho dix, qui era stat a la mort del sanct Propheta. [t^7]

E digueren loy tot, de la manera que lo iueu los ho dix, e la virtut de la gonella, e la virtut e lo fet de les batalles. E apres per orde li comptaren lo gran vent e la terratremol que era stada, e com eren diables. E dix lo Emperador: « ¿La gonella » aqueixa hon es?» «Senyor» digueren los promens: « velaus açi, la qual vos presentam e volem que » sia vostra, car es de molt gran virtut.»

« Aço » dix lo Emperador « vos agrahim molt, » car no es res de que tan gran seruey nos pogues- » sen fer; e som molt pagats e contents de la mort » de Pilat, car en ell es acabada de venjar la mort

» del sanct Propheta, lo qual ell iutia falsament a » mort. »

Abtant los dits ciutadans requeriren e supplicaren al dit senyor Emperador, de la obligacio per ells feta per raho de Pilat, que fos damnada e cancellada; e mostraren li la carta quen hauien leuada testimonial. E axi lo Emperador se feu venir lo scriua, e cancella la dita obligacio; los sobre dits Senescal e promens de la ciutat de Viana prengueren comiat del senyor Emperador, e tornaren sen a la ciutat de Viana.

E lo Emperador romas en Roma, ab Climent, quel adoctrinaua tots iorns a la fe de Iesu Christ; lo qual Emperador, feu Climent Apostolich, alias [*v.*] Pa*pa, e maior sobre tots los chrestians.

Axi que lo Emperador e Titus, son fill, foren rectificats e confirmats en la sancta fe catholica e foren vers chrestians, ells e tots los nobles de Roma per consell de Climent, e stabliren moltes sglesies, e moltes hospitalitats, e almoynes als pobres.

E axi mateix edificaren molts temples honrats a honor de Deu, e foren chrestians e feren destroir totes les ydoles e los bastiments de aquelles, e visqueren molt iustament en Deu, e feren bonn fi; e quant isqueren de aquesta vida anaren ab Deu a la gloria celestial, a la qual Deu per la sua pietat nos apport. Amen.

FÍ

DE « LA DESTRUCCIÓ DE JERUSALÈM »

TAULA

Pàgs.

Pàgs.

Els textes del present volum vuytè de la colecció
HISTORIES D'ALTRE TEMPS son extrets
de la *Biblioteca Catalana* d'En
R. Miquel y Planas y s'han
acabat d'estampar el
día 20 de desembre
de 1910 per
Borràs, Mestres y C.ª, impressors
de Barcelona

IMPRENTA · ELZEVIRIANA
BORRÁS MESTRES